

speculative; magis tamen si operibus contemplationis intendat, quia per hoc magis a sensibilibus elevatur; quamvis forte in aliquibus operibus exterioribus rationis practica maior labor corporis consistat. In utroque tamen tanto aliquis magis auro fatigatur, quanto vehementius operibus rationis intendat. Sicut autem fatigatio corporalis solvitur per corporis quietem; ita etiam oportet quod fatigatio animalis solvatur per animae quietem.

Quies autem animae est desolatio, ut supra habetur est... cura de passionibus agere. Et ideo oportet remedium contra fatigationem animalium adhiberi per aliquam delectationem, intermissa intentione ad investigandum studio rationis; sicut in Collationibus Patrum... legitur, quod B. Iohannes Evangelista, cum quidam scandalizarentur, quod cum discipulis suis ludem invenirent, dicitur mandasse uni eorum, qui eum gerebat, ut sagittam traheret: quod cum pluries fecisset, quæsit, utrum hoc continue facere posset; qui respondit, quod si hoc continue faceret, arcus frangeretur. Unde B. Iohannes frangit, quod similiter animus hominis frangeretur, si nunquam a sua intentione relaxaretur. Huiusmodi autem desolatio, vel facta, in quibus non queritur nisi desolatio animalis, vocantur ludera, vel iocosa. Et ideo necesse est talibus interdum uti, quasi ad quandam animae quietem.

Et hoc est quod Philosophus dicit in IV. Ethic., ... quod in huius vita conversatione quadam regulis cum ludo habetur. Et ideo oportet interdum aliquibus talibus uti. Circa que tamen videtur tria esse præcipue cavenda. Quorum primum & principale est, quod practica delectatio non queratur in aliquibus operationibus, vel verbis turpibus, vel nocivis. Unde Tullius dicit in I. de Offic. ... quod unum genus iocandi est illiberale, perulans, sagittosum, obscenum. Aliud autem attendendum est, ne totaliter gravitas animae resolvatur. Unde Ambros. dicit in I. de Officiis... Cavemus ne, dum relaxare animum volumus, solvamus omnem harmoniam, quali concentum quadam bonorum operum. Et Tullius dicit in I. de Offic. ... quod sicut puer non omnem ludem licentiam datus, sed eam que ab honestatis actionibus non sit aliena; sic in ipso ioco aliqua probi ingenii lumen eluceat. Tertio autem attendendum est, sicut & in omnibus aliis humanis actionibus, ut congruat personæ, tempori, & loco. & secundum alias circumstantias debite ordinetur; ut scilicet sit temperans, & homine dignus, ut Tullius dicit ibidem... Huiusmodi autem secundum regulam rationis ordinantur. Habitus autem se-

cundum rationem operans est virtus moralis.

Et ideo circa ludos potest esse aliqua virtus quam Philosophus... eutrapeliam nominat: & dicitur aliquis eutrapelus a bona conversatione, quia scilicet bene convertit aliqua dicta, vel facta in solatium; & ingenuum per hanc civitatem homo refrenatur ab immoderantia ludorum, sed modestia continetur.

III. Ludus itaque in se ipso virtus potest, si necessaria moderatione exerceatur. Sed distinguenda hæc tria sunt, iocus, ludus, & lusus. Iocus verbis factus, ludus factis peragitur, lusus quodammodo utrumque comprehendit, & ad voluptatem pertinet, & solius voluptatis gratia exercetur.

IV. Virtus ad quam ludum, vel iocum S. Thomas reducit, iuxta Aristotelem eutrapelia dicitur: quam nos, inquit Angelicus postumus dicere incantitatem, vel urbitanem, & comitatem. Verum vitia, & virtutes istidem affines sæpe confunduntur; & vocabulorum abusu scurræ vocari faceti, & iocosi solent. Heinc non pauci Theologi omne iocorum, & factiarum genus improbant: quia præfatis vocibus scurrilitates, nugæ, & gerras intelligunt.

V. Porro, ut ludi, iocæ, factiæ vitæ careant, virtutique accedant, tria servanda sunt. I. Verba obscena, turpia, illiberalia vitanda, ut ipse M. Tullius animadvertit Lib. I. offic. cap. xxxv. ubi inquit: Duplex est omnino iocandi genus, obscenum, illiberale, petulans, sagittosum, obscenum: alterum elegans, urbanum, ingeniosum, factum. II. Ne plus æquo animi gravitas remittatur, neque ultra moderationis, & sobrietatis constantiam quilibet ludicris, & iocosis vacet. Frequenter homines lepidi & facti contra hanc regulam peccant, dum continenter sermones suos salibus, argutiis, & leporibus aspergunt, animoque ad nimiam dissolutionem impellunt. Hos increpat M. Tullius loc. cit. cap. xxxv. his verbis. Ex quibus illud intelligitur, ut ad officii formam revertantur appetitus omnes contrahendos, sed ardentes, excitandamque esse animadversionem, & diligentiam, ut ne quid temere, ac fortuito, inconsiderate, negligentemque agamus. Neque enim ita generati a natura sumus, ut ad ludum, & iocum facti esse videamur; sed ad veritatem potius, & ad quadam studia graviora, atque maiora. Ludo itaque, & ioco uti illis quidem licet, sed sicut somno, & quælibet ceteris, tum cum gravibus, seriisque rebus satis fecerimus. Ipsumque genus iocandi non profusum, nec immodestum, sed ingenium, & factum esse debet. Ut enim pueris non omnem

licentiam

licentiam ludendi datus, sed eam que ab honestis actionibus non sit aliena; sic in ipso ioco aliqua probi ingenii lumen eluceat. III. Habenda est temporis, negotii, & personarum ratio. Servandæ omnes conditiones sunt quæ ad virtutis officium attinent. Nec fat est ut ludi, & factiæ sint honestæ & temperatæ; sed congruere insuper debent loco, tempori, personæ, & negotio quo de agitur.

VI. Porro sicut sermo iocorum sale aspergendus est ad animum, quibuscumque vivimus, solamens, ita quoque scripta nostra simili oblatione condenda sunt. Homines nimium severi, graves, superciliosi agretem, molestamque humanam societatem efficiunt: similiter Scriptores qui semper eodem severitatis tenore causam orant, tædio lectores afficiunt, a lectione abducunt, & finem suadende veritatis amittunt. Quamvis epulæ bonæ sint qualitatis, nisi suavi condimento preparatæ, atque dispositæ fuerint, nauseam, fastidiumque ingerant. Levandi lectorum animi, atque ad lectionis cursum temperato factiarum illicio adiuvandi, agendaque sunt. Veniamus inquit inquit Tullius Lib. II. de Orat. 3. multum in casu per sepe lepore, & factiis profici videt. Lectiones prolixæ fatigant animum: nam dum gravia & momentosa considerat, corporis vires franguntur, extenuanturque. Quare nisi aliquo solamine recreetur, fatiscit, atque succumbit. Id tamen animadvertendum, facilius in scriptis quam in sermone, iocorum immoderatione effici non posse. Personæ dignitas, dum presens adest, sæpe linguam coerct. Callamus neminem videt, distantes alloquitur. Quare lingua opus est temperantia, & personis, quarum opiniones rellantur, semper parcendum, errata tantum acri, aut iocoso illo perstringenda; eoque omnia tendere debent, ut illæ personæ dignitate, veritas suadeatur. Ut autem te intra moderationis confinia detinens, illud Ciceronis animo hæreat, hominibus (inquit) factis, & dictibus difficillimum habere bonum rationem, & temporum, & ea que occurrant, cum saluberrime dici possint, tenere... Dicitur enim autem Emilius, flammam a sapiente facilius esse inardente opprimi, quam bonam dicta tenet. Hæc scilicet bona dicta que salia sint. Nam ea dicta proprio appellantur iam nomine.

VII. Utrum nos, post molestissimas de censibus, de cambis, & lecentis aliis salebrosas questionibus, de iocis, & factiis pauca disputationis nostræ opportune inferuerimus, iudicent prudentes rerum arbitri. Interea ad Conc. Theol. Tom. VII.

quæstiones quas de ludo movere Theologi solent, discutientes accedo.

GAPUT XV.

Nonnulla quasi-nuclei de ludo iocoso, alearum, & sponsione.

I. Quæst. I. Ludus propter lucrum principaliter intentum vitiosus non est? Resp. Gabriel in IV. dist. xv. quæst. xlii. conclus. 3. Tostatus in cap. vi. Matrh. quæst. lxx. & lv. & alii plures graviter peccare contendunt propter lucrum ludentes. Quoniam, inquit, tunc delictatur damnum proximi, & violatur præceptum Decalogi, Non concupiscas rem proximi tui. Quam rationem alii oppugnant: quia desiderare rem proximi, licito contractu obtinendam, omni peccato caret, nedum gravi. Sed ille discutiendum, si ne licitus contractus sit propter lucrum sine?

II. Quæst. II. Qui principaliter ludum propter lucrum, peccantne saltem venialiter? Resp. Negant communiter Probabiliter. Non est peccatum, inquit Cardinalis de Lugo disp. xxxi. ordinare medium ad finem qui utilis sit, si finis licitus est. Lucrum est finis. Ergo ludere propter lucrum omni culpa caret.

III. Hanc opinionem, quam fallam reputo, aperte improbat S. Thomas 2. 2. quæst. lxxvii. art. 4. ubi statuit, mercaturam ipsam que est propter lucrum querendum, quamdam superbiditatem habere, quia delerit cupiditati. Eam licitam reddit necessitas, aut publica, vel privata utilitas. Ludus suapte natura tendit ad animum recreandum. Animi solamen est finis ludi, non lucrum. Ergo ludum perturbat ordinem, & detorquet ad suum finem. Quid quod ludum de lebonestatem non preterit, si cuius finis rationem habere possit; sed solum ad aliquid finem necessarium dirigi valet? Ludus itaque propter lucrum principaliter intentum manifeste ordinem intervertit, vitioque laborat: tum quia contra ius naturam privatum sine, ad quem institutus est: tum quia ordinatur ad ludum, quod finis rationem habere nequit. Hæc omnia manifesta sunt.

IV. Quid de illis qui ludunt preces sacras, ita ut victus tot salutationes angelicas, tot psalmos recitare pro purgatorio animabus debeant? Hoc peccare affirmant Ludovici Lopez II. Part. Instruct. cap. xxxii. Vega verb. Ludus, & alii: quia, inquit, immittent ludus profanis; & si civiler victos obligare vellent, simoniam committerent. Hanc ego

Z

opi.

opinionem non probat: quoniam illi non ludunt propter preces tamquam propter finem intentum; sed finis istorum est animi solamen; adiciunt vero onus precum, veluti quemdam stimulum ad victoriam obtinendam. Sicuti alieuius onus non damnare eos qui principaliter ludentes ad animum recreandum, aliquid lucri pro victoribus addecent. Ceterum istorum devotio imprudentia non caret. Tempus siquidem ludendi est, tempus manducandi, tempus laborandi. Quid ludum cum precibus? Si arare velint, negligent ludum; & si ludo ad recreandum animum indigent, preces dimittant, aut, peracto ludo, simul preces Deo fundant in gratiarum actionem; sicuti post refectum cibo corpus omnes simul preces Deo offerunt. Preces istorum sint ludum dirigere, & moderari intra confinia libertatis, & corporis animique solaminis. Ludus facillime exitus virtutis limites animum pertrahit, nisi coercetur freno recte intentionis, & sobria recreationis. Quando victori premium, seu lucrum sive spirituale, sive temporale proponitur, continuo accenditur aut lucri cupiditas, aut spes victoria; & tum plus equo animus in ludum incumbit, & lucrum evadit finis ludi, quamquam oretenus dicatur adici tamquam aliquod oblectamentum minus principale: quia, inquit, ludus non recreat, nisi lucrum aliquod proponatur victori. Bene habet. At nonne ipsa experientia tunc constat, nihil minus intendi quam animi solamen, quoties victori destinatur lucrum, maxime si fit pecuniarium, aut quid simile? Nonne videmus tum ludentes tanto mentis conatu victorie assequenda operam dare, ut nihil aliud cogitent quam superiores evadere? Quare raro ludus actus virtutis est, quoties destinatur victori lucrum. Si virtus non est, vitium illud in praxi erit. Porro fit ne vitium illud grave, vel leve, bilances quibus malitia illius gradus pondere, mihi desunt. Tu declina a malo, & fac bonum. Tempora ludandi a tempore ludendi dividere; & omnia in proprios fines. Denique tandem gloriam dirigere. Ut vitii levitatem, & gravitatem dignoscere valeas; considera personarum conditiones, temporis, loci, pecunie ludo expositæ quantitates, & alias circumstantias. Postillam considera, si ludentes ex instituto, & quali ex professione, vel solum accidentaliter, & oblectandi animi causa ludo operantur.

V. Quæst. III. *Quæ conditiones requiruntur, ut ludus latorius sit licitus?* Resp. Ludus, ut diximus, ad animi & corporis vi-

res reparandas institutus est. Hominum cupiditas omnia pervertit; & ludum ab animi oblectatione ad crumenas expandias, ad prodigenda patrimonialia, ad evertendas familias iniquissime detorsit. Ludus iste latorius iam sibi alicui tractatum theologicum, in quo aliqui iuniores, quid Probabilissimum valeat, patefaciunt. Ludum hunc inter contractus collocat, eumque ita definiunt: *Est contractus in quo victori certaminis res ab utroque exposita tribuitur.* Contractum hunc natura sua licitum asserunt, dummodo tres principalissimas condiciones adint. Prima, ut ludentes habeant liberam facultatem disponendi de re quam ludo exponunt. Hinc peccate eos aiunt qui ludunt cum latrone, depositario, pæro, fultio, mancipio, filiofamilias, prodigo, Religioso. Secunda conditio, ut ludus licitus, est, quod alter alterum iniuriis, fraudibus, convitiis ad ludum non inducat. Tertia, ne fraudes contra ludi leges interveniant. Super qualibet istum conditionum innumerat insistantur quaestiones.

VI. Quid de hoc ludo latorio qui principaliter & unice lucrum intendit, iuste sentiam, iam patet ex his quæ dixi. Mercator, seu negotiator quæ unice lucrum intendit, turpitudinem quamdam præfert. Sola privata, aut publica necessitas, & commodum eam licitam facit; ut cum omnibus Patribus S. Thomas docet. Ludus latorius, seu negotiatorius, necessarius non Reipublicæ, aut familiarum sustentationi est? Nonne tum privatis familiis, tum Reipublicæ perniciosi sunt latorii ludi? Unde erga honesti, & liciti evadere queunt? Conditiones quas iuniores plures præferunt, maiorem malitiam, & nova seclera impedire possunt; at honestatem donare tali ludo nequeunt. Quicumque itaque ludus latorius, qui principaliter ob lucrum exercetur, mea quidem sententia vitio non caret. Gradum autem malitiae absolute ignoro. Mihi certa videntur. Primum est, ludum principaliter propter lucrum intentum, vitiosum esse. Secundum, eum qui præter pecunie ludo exponunt, etiam principaliter propter lucrum, gravi onere non damnare. Tertium, a gravi culpa non liberem eos qui in consuetudine ludendi principaliter propter lucrum versantur: quoniam vix in praxi contingit, quin talem consuetudinem gravia consequatur absurda, quæ recensere non vacat, cum sint obvia.

Quare omnibus suadeo a ludo latorio abstinere. Quoniam communiter initium esse

lolet

solent animi oblectamentum; at progressum & finem delinere in avaritiam, experientia docet. Sentim finis sensu serpit cupiditas, & consensu signitur. Deinde cavendum ne ludus tuus alius exemplum, & impullum præbeat. Vix quinque in centum ex latoribus le contingunt intra confinia ludi culpa carentis, quando lucrum in eodem adlit.

VII. Quæst. IV. *Licitus ne est ludus aleatorius, seu fortis?* Resp. Ludus iste ipso civili iure severissime prohibetur; ff. de alea ubi, l. 1. 2. & 3. & in Authentica alearum usus C. de aleatoribus, & alea, lusu; ubi statuitur, victum non esse condemnandum ad debiti solutionem. Immo eidem, vel eius heredibus actio conceditur repetendi id quod solvit. Prohibetur quoque sponiones, vulgo scommesse, alicuius in favore ludentium. Id quod commendandum in convivio est, ludo exponi permittitur eisdem legibus. Denique in præfata Authentica prohibetur ne alius etiam ludis non vetitis perdis quoniam luprum tunc solidum ab uno ludentium possit. Quamvis nunc estimandum sit solidus iste, non vacat inquirere.

VIII. Plures sunt leges municipales consueque regi, & principatus, quæ ludos fortunæ, nempe alearum, & taxillorum, severe prohibent. Ioannes Barbeyracus in citato suo opere Lib. II. cap. 11. §. 2. refert decretum Serenissimi huius invictæ, atque immortalis Venetæ Reipublicæ adversus ludos istos aleatorios.

IX. Disputant iuniores, peccent ne graviter ludentes contra præfatas leges. Affirmant non pauci. Sanchez, Filliacius, Lessius, & alii plures negant: quia inquirunt, præfate leges vel obligant solum ad pecuniam, vel non fuerunt receptæ, vel sunt contrario usu abrogatæ. Quid ipse sentiam, mox dicam.

X. Non modo ius civile, sed etiam ius canonicum cap. Episcopus dist. xxx. lateo aleæ operam dantes, commutatione privatæ. Verum & legem istam præfati iuniores Lessius, Sanchez, & alii asserunt non esse ius receptam.

XI. Plures sunt canones, qui Clericis iussum chartarum, seu alearum interdicit. *Dist. xxxv. cap. 1.* hec habentur. *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ, atque ebrietati vacans, aut desinat, aut deponatur. Subdiaconus, Cantor, Lector similia faciens, aut desinat, aut separetur.* Item cap. Clericis, de vita & honestate Clericorum, hec præscribitur. *Ad aleas, & taxillos non ludant, nec eiusmodi ludis intersint.* Rursus cap. Inter dilectos. Et tandem Concilium Tridentinum sess. xxi. cap. xxii. de Refor. renovat omnes antiquos

canones adversus Clericos ludis chartarum, vel alearum vacantes. Intumere Synodi & diocesanæ, & provinciales prohibent Clericis eiusmodi ludos.

XII. Communis quoque iuniorum opinio vix audeat Clericos præfatis ludis operam dantes a gravi culpa liberare. Solum plures addunt, eiusmodi leges comprehendere Clericos frequentem, non raro, nempe bis vel ter, ludentes.

XIII. Paucis hanc ego controverfiam dirimo. Ludus fortunæ, seu fortis, propter lucrum peractus, natura sua vitiosus est, ob rationes iam supra indicatas contra omnem ludum latorium, seu propter lucrum principaliter intentum. Præterea ludi alearum, seu chartarum, qui non ab industria, sed a mera sorte pendent, ut sunt ludi vulgo *Bassata, Faras, triffas, taxillorum* &c. rot periculosa seculum asserunt, & tam ingentia mala pariunt, ut nomen illorum abolverem qui his ludis vacarent, nisi prius desisterent, si ve laici sint, si ve Clerici, si ve Religiosi. Hæc ludo desisione evadunt innumeræ ille quaestiones quas ludo calamo versant iuniores de iis qui ludere valent, nempe de filiis familias, de uxore, deque aliis pluribus; & de quantitate pecunie quam illi exponere ludo possunt.

XIV. Benignitas causæ scientiæ, sicuti in aliis, sic in hac materia magno opere perniciosa est. Damna bis, inquit, illos qui non frequentem ludunt, qui in consuetudine non versantur ludendi? In omnium malorum originem. Permittunt iuniores plures, quod possit quandoque his ludis vacare conscientia tuta, non crebro, sed raro. Sentim habitus, & consuetudo pignitur: & consuetudinem emendationis desperatio quæ consequitur. Videmus homines ludis istis deditos, cupiditatis, & cuiusdam delirationis vinculis obstrictos. Aut enim victores evadunt; & tum inatrabili avaritiæ actu abripiuntur: aut victi sunt, & tum, ut perditam pecuniam recuperent, omnia prodigunt. Illi in scorta, in comestiones, in laxam, & pompas pecunie ludo acquiritas profundant, illi blasphemias, fraudibus, dolis, & flagitiis implicuntur, ac sceleribus seclera accumulant. Aristotelis vitores illi, & latrones idem sunt. Nemo istidem fidem habet. A publicis officis, & ministeriis quæ pecunie procurationem annexam habent, excludunt. Illos veluti grassatores, & pecuniarum expilatores, declinant viri prudentes. Nota hæc omnia sunt. Etiam benigniores Casulae eiusmodi lutores, habita ludendi iustis, damnantur

Z 2

sed

fed ipsi hunc habitum non raro conserunt, dum iidem permittunt negotiationem istam lusuriam ideidem exercere, dummodo sint absoluti pecuniarum ludo exponendarum domini, dummodo a fraudibus abstineant, & aequalitatem seruent. Ludus iste aleatorius, & laceratorius consilia vix patitur, terminos omnes transiit, praestigium est, quod homini lacri capulo rationem admittit. Qui conditionibus casualibus ludum istum negotiorum intra iusta consilia coercere sibi illudant, similes sibi sunt qui ebrios inter pocula temperantes, libidinosis in familiari puellam venutarum conversatione castos, & heluones inter exquisitas epulas lobrios esse contendunt.

XV. Quid ergo agendum cum aleatoribus? Arcendi omnino sunt a sacramentorum participatione, donec resipiscant. Qui tali pravo habitu detinentur, signa certa emendationis exhibeant, antequam ad sacramenta suscipienda admittantur. Qui ludere incipiunt, si sincere spondeant se imposterum non lusuros lacri causa, absolvantur. Quid? Damnas ergo omnes ludos chartarum, & taxillorum? Ludi isti sunt negotiationes licitae, in quibus aequale est & damni periculum, & spes lacri. Sunt qui hanc negotiationem exercent moderate summa. Durum autem est omnes istos lufores gravis culpa damnare. Iam dixi, ne utrinus non habere quibus gradus malitiae mortalis, aut venialis in hac materia ponderem. Quod aliqui interdum debita moderate & temperantia eiusmodi fortunae ludos agant, eventus inoluitus est, & perarum. In mortua autem materia, non quod uni, aut alteri contingit, sed quod committit venire in praxi loco, spectandum est. Quamvis negotiatio hac iustior, absolute commota repta tot est malitiosus, seclerumque origo, ut remediis intra moderationis terminos restringi nequeat. Ex alia parte humana societati necessaria non est. Ergo proflus exterminanda. Ludent proculdubio homines. Quid inde? A fornicatione, ab adulteris, ab usuris, a turis, a peruriis, a blasphemis, a mendacis non abstinere homines. Propterea ne licita haec seclera erant? Hac sola doctrina evanescent innumerae quaestiones de ludis quas verare iustiores solent. Tota haec controversia huc recidit: ludi fortunae, lacri causa permissi, gravissima pericula seculum adferunt plurimum seclerum: ergo omnino cavendi, & prohibendi. Alii ludi qui ex industria pendunt, si revera ad solamen, & recreationem cor-

poris tendant, vitio carent: si aliquid lacri per modum obsonii, & condimenti sit ipsis adiectum, ex circumstantiis videndum, an vitio careant. Si lacrum est finis praecipuus, prohibendi omnino. Quoniam lacri ad animi, & corporis recreationem sunt instituti; mercatura ad lacrum tendit.

XVI. De ludis Regularium vide *Disciplinam Apostolico-Monasticam* dist. vi. cap. iv. ubi plura festiva commenta iuniorum constat reperies. Si omnibus ludi fortunae vetiti sunt, quanto magis Claustralibus?

XVII. In eorum quae adversus ludos breviter dixi, confirmationem plura SS. Patrum testimonia referre possem. Celebris est sermo adversus aleatores, qui tribuitur S. Cipriano, quem Ballatus recitavit in opera supposita, hinc S. Martini adscripta. In hoc sermone alex tabula appellatur *diaboli venditulum*, ubi *diabolus praesto est, & ad captivandum summisissus*. Sed, missis antiquorum Patrum documentis, pauca transcribam ex multis quae scribit S. Antoninus Archiepiscopus Florentinus II. Part. tit. i. cap. xxxiii. §. 6. ubi haec, quae ludum alex consequuntur, seclera recenset. *Primum est* (inquit) *aversio temporis, secundum blasphemia, tertium contumelia, quartum dissipatio substantiae temporalis, quintum Ecclesiae contemptus, sextum obedientia, sextum est furtum, septimum est gula, octavum homicidium, nonum iracundia, decimum verum necessarium in familia penuria, undecimum inconstantia, duodecimum mendacium, tertiumdecimum neglectum divinum, quartumdecimum est odium, quintumdecimum participatio secleris . . . sextumdecimum contentiones, decimumseptimum est rapina, decimumoctavum est scandalum, decimumnonum est tristitia, vigesimum usura, vigesimumprimum est christianitatis vituperatio, contra illud quod ait Apostolus (I. Corin. vi.) Non vituperetur ministerium nostrum, id est servitium quo servimus Christo, sed per ludum servitur diabolo. Sicut enim Deus invenit 22. litteras primo ad componenda Biblia, ubi est omnis sapientia revelata; ita invenit diabolus taxillos, & chartas pro biblia sua, ubi posuit 21. puncta ad litteras suas negras, ubi reperitur omnis malitia peccati. Non ergo debet dici Christianus qui dedens est ludo, cum vituperet nomen Christi. Et §. 8. Quartum ad tertium facit illud vitium associari demeritis; quod inquit, cum dicitur, in circuitu. Opus diaboli est circuire. Unde (Ist. lxx.) Qui ponitis fortunae mensam, ut bibatis super eam: propterea dinumerabo vos in gladio. Ponunt mensam fortunae qui ludant, exponen-*

ponentes se fortunae, sive per taxillos ludendi, sive per chartas, & isti servuntur gladio divinae actionis in inferno. Unde in chartis, sive navibus sunt figurae non solum baculorum, denariorum, cupparum, sed & gladiorum, ad inveniendum, quod ex ludo sequuntur cupiditates, potationes usque ad ebrietatem, verberationes, & vulnera, & demum gladius mortis aeternae.

XVIII. Quaest. V. Qui exponunt publicas mensas ad ludendum, & in propriam domum volentes ludere recipiunt, peccant ne mortaliter? Resp. Adfirmat vel ipsi benigni Iudices, Sanchez, Alcozer, & potissimum Diana, qui acriter, ut inquit Lugo, hanc propugnat opinionem. Addunt. peccare quoque eos mortaliter qui eiusmodi lufores propria praesentia animant, vel adjuvant, vel eos excusant vero illos a gravi culpa, si posito ludo quem non approbant, videant exitum fortunae, & lusuriam indugnam. Ceterum vix talis liberata praesentia vitio aliquo caret.

XIX. Quaest. VI. An peccent artifices taxillorum & chartarum? Resp. Chartarum, & taxillorum usus licitus esse potest: quia tum chartae, tum taxilli adhiberi solent etiam in ludis non lucratoriis, sed in animi corporisque recreationem peractis, & etiam in ludis qui ex industria pendunt. Vera haec sunt. At si ars ipsa, & taxillorum chartarumque usus in praxi spectentur, haec quae recensentur, pro accidens eveniunt. Per se vero, seu communitur in praxi taxilli, & chartae ad turpe ludum adhibentur: idcirco eiusmodi artifices peccare mortaliter, & nisi derelinquere artes eiusmodi proponant, non esse absolventes, docet S. Antoninus in sua *Summula Confessionum* II. Part. de peccat. avar. cap. 111. de turpi lucro his verbis: Si quis facit aliquam artem, vel artificium, cuius usus (N. B.) ut plurimum est ad mortale, ut facere taxillos, vel chartas, & huiusmodi, peccat mortaliter; nec debet absolvi, nisi disponat illud dimittere. Fufius haec doctrinam exponit in *Sum. II. Part. tit. i. cap. xxxiii. §. 13.* ubi, haec habet. *Videtur attendendum de factoribus, & venditoribus clearum, & taxillorum, & chartarum, quod, quia ut in plurimum homines hie usuntur ad peccatum mortale, propter avaritiam, ideo non videntur tales posse excusari a mortali, unde nec absolventi, nisi talia dimittant. De poenit. dist. v. can. Fallas, & can. Fratres, & can. Negotium. Guillelmus etiam dicit, quod non est secunrum de talibus vivere, quorum usus est frequens.* Conc. Theol. Tom. VII.

quentius ad peccatum, quod intellige de mortali, & est turpe lucrum. Sic loquuntur viri sancti, & Episcopi. Aliter docent Diana, Tamburinus, Lugo, & communiter Probabilite. Quibus auscultandum est. Animadvertite lector, quibus futilis, & perniciosus sit apud Casualitas usus distinctionis pro se, & per accidens. Per se in genere mortis illa ars mala est quae communitur, & ut plurimum peccandi occasio est. Per accidens potest esse bona, quatenus aliqui raro eadem incubate utuntur. E contrario ratiocinantur Casalite communitur; & ideo turpiter aberrant, ut alibi fufius patefecit. Praefate igitur artes periculorum plene sunt: quoniam abusus eorumdem operum communis, & universalis est. Dura haec sunt, inquis. Fator. Sed durus quoque Christi ferois ius auditoribus apparuit. Totum autem hoc doctorem iudicio submitto.

XX. Quaest. VII. Sponsiones, vulgo scommesse, licitae ne sunt? Resp. Negat Gabriel, Sylvester, & alii. S. Antoninus II. Part. tit. i. cap. xxxiii. §. 9. haec docet. *Queritur, quid iuris cum altercatibus duobus, puta Petro, & Martino, super aliquo rei eventum, prae terito, vel futuro, puta morte alius, cuius Domini, vel adventu alicuius Principis: unus, ut Petrus, asserit mortuum talem Dominum, vel venturum talem Principem ad talem civitatem intra certum tempus: quod si fecerit, obligat le Martino daturum centum; ita tamen quod si ita est ut asserit Martinus, qui tenetur contraarium, vice versa tenetur dare Petro centum, vel minus secundum conventionem adinvicem factam: utrum tale lucrum sit licitum? Respondens non: sed turpe pro lucrum dici potest, procedens ex avaritia, & nulli desideriosus utilitati, sed vanitati, & prodigalitatis non tamen resistens, ne oportet, sed pauperibus erogandum, ut videtur a peritis. Non modo S. Archiepiscopus, quem Deus constituit regere Ecclesiam suam, fed periti quoque illius temporis, quos ille constituit, talem propugnabant doctrinam.*

XXI. Licitas e contrario tales sponsiones defendunt communiter iuniores tanta confidentia, ut si ego oppositum doctorem, eorumdem censuras vix declinabo. At nunquid ego antiquorum, & quidem Sanctorum, doctrina recedam, ut istorum opinionones clausis oculis suscipiam? Quas isti rationes proponunt? Audi. Hic contractus, inquit Salimantianensis tract. xiv. cap. iv. puncti 111. num. 64. sunt fortunae, in quibus ipsiores

ceret. P. Concionatorem idcirco hæc & Patrum, & Conciliorum, & Canonum, immo ipsorum Ethnicorum testimonia adverſum aleatum, & taxillorum pravitate adduxit, ut eadem deluderet? Si ego dicerem, P. Concionatorem verum fuiffe, ne iuvenes nobiliter, legentes præfata Patrum, Conciliorum, Canonum documenta perterrefacti, ab aleis & taxillis proſus abſtinerent; ideoque illorum moeſtitia motus, animos illiſſiſſis fecit ad taxillos aleaque tractandas: lectores mihi, tamquam impoſiti, luſcenerent. Quamobrem reſcribere cogor que continuo lubidum ibidem P. Concionator.

VII. Se ſolle mia intenzione di atterrirvi in qual ſi voglia maniera dal giuoco, non d' intrinſevi ſinceramente nel vero, vi laſcerai la pena di cercar la riſpoſta a quelli argomenti. (N. B.) Ma io vò che ſiate ben informati: onde *ſenza anſietà, e ſenza ſcrupoli* diſtinguerete il vero dal falſo, il ſodo dall'apparente, il licito dal delittico. Per tanto a ben intendere la forza de' canoni, e delle leggi, & de' degli Scrittori, e de' Padri, dovete ſapere che *intanto i Dottori*, che il nome di *alea*, uſato nelle citate autorità, nè ſignifica ogni giuoco che ſi ſceglia con carte o dadi, nè ſignifica i dadi giuochi che ſi ſcegliaſſono con carte, o dadi.

VIII. Proſixo ſermone varios ludos charis, & taxillis fieri ſolitos, alios a ſola forte, alios ab industria, & forte pendentes, diſtinguit: & poſt plura eiuſmodi de ludis aleatum, & taxillorum, vetitis a ſacris canonibus, hæc lubicit pag. mihi 38.

IX. Però, acciocchè vediate con quanta ſincerità io v'informi, ſchiettamente conſeſſo *colla piena de' Dottori*, che nè pure tai giuochi, almeno a quelli che non ſono Eccleſiaſtici, nel giorno d'oggi ſono proibiti. Le leggi, è vero, ſono *aſſai chiare*: i canoni ſono *paleſi*: ma o non ſi accetterà nella loro pubblicazione, o ſi abrogliaſſero da una conſuetudine tollerata per lungo tempo, al di d'oggi non ſono in vigore (N. B.) Parmi che accada al giuoco ciò che accade a un fortunato falcone: l'aveano preſto di mira gli accellatori, perchè di tanto in tanto ghermiva, e ſpenacchiava i poveri accellati delle loro gabbie: più volte v'ano contro lui dirizzati i lor colpi, ma non l'aveano mai colpito: finalmente *tocco da pianto diſcreto leggermente in un'ala, peſero nelle loro mani, e tra quelle ſi addomeſcò*. Quando cominciò ad eſſer domeſtico, laſcò d'eſſer per-

ſeguitato: lui nutrivano, con lui recreavano, tanto caro, dopo averlo familiarizzato, quanto odiato, mentre era loro ſtrano. I Legislatori vedevano le famiglie ſudite ſrequentemente o lacerate, o ſpenacchiate dal giuoco: lo preſero di mira colle loro leggi; ma la ferita fu alſi leggera. (Excommunicatio leve vulnus.) Finalmente entrò nelle loro caſe: e già è trattamento di loro delizie, quello che fu perſaglio delle loro faette. Giuocano i Principi, giuocano i lor miniſtri, giuocano i ſudditi, giuocano pubblicamente; nè governo eccleſiaſtico, o ſecolar ſi attraversa, nè gallia, nè reclama col diritto alla mano: dunque quello diritto non vive. Così il Cardinal de Lugo, il Molina, l'Ombono, il Regio, il Filiccio, il Leſſo, il Salas, il Diana (coord. Tom. VI. tract. IV. ſeſ. I.) gli altri, ed lo con eſſi: unde ſi, *aſſai chiaro, non eſſere violatore di tai divieti il laico che giuoca, e per tal parte non aggravati di colpa nè per VENIALE*. X. Hæc medicetur pius, & prudens leſtor. Fatetur P. Concionator, omnes Ethnicorum Sapientes, Platone, Ariſtotelem, Alexandrum, Chilonem Lacedæmonem, ceteroſque Philoſophos ludum aleatum, & taxillorum fuſſi loco habuiſſe. Fatetur Cyprianum, Baſilium, Ephrem, Ambroſium, alioſque Patres eiuſmodi ludos execrari. Fatetur leges tum civiles, tum eccleſiaſticas hos ludos, etc. vetare. Fatetur tandem xv. ſeculorum ſpatio ſacros canones ſeveriſſimas penas eiuſmodi ludentibus inſiſſe: quos canones, inquit, & penas confirmavit Concilium Tridentinum. Vix itaque obediãtia primis Eccleſie ſeculis uſque ad Concilium Tridentinum habuerunt canoneſiſſi. Immo, ſi Concilium Tridentinum, teſte P. Concionatore, hæc omnia confirmavit (Finalmente il ſacro Concilio di Trento conferma in queſta materia gli antichi canoni, e le loro penes) ergo etiam poſt Tridentinum leges vigerunt ergo ad Doctorum plenitudinem. Quinam Doctores iſti? Un Diana, un Filiccio, un Sanchez, un Salas, un Molina, un de Lugo, gli altri, ideelt, Tamburinus, Eſcobarius, Caſtopalaus, Caramuel, Sporer, Leander &c. Hæc eſt Doctorum plenitudo. At nonne Doctores ſont Eccleſie Patres? Quis Chriſtianorum Doctores conſtituit defenſores iſti aleatum, & taxillorum? Quibus rationibus nixi novii iſti Doctores audent adverſus Patres omnes, adverſus leges, adverſus ſacrorum Conciliorum canones vexillum erigere? Quia, inquit Auctor noſter, ludo aleatum, & taxillorum

e ve-

eventi id quod accidit fortunato falconi, qui leviter laſus, in manus venit percullorum, quibuscum dulce & perpetuum amicitie, familiaritatis, & domeſtice conſuetudinis feſtulus inivit. Similiter ludus, levi & blando vulnere a ſacris canonibus fauciatuſ, ingreſſus nobilitate præſertim domos, evaſit deliquit nobilitate præſertim materies, quem prius legum levitate perſequantur. Ludunt Principes, ludunt miniſtri, ludunt ſubditi, ludunt publice. Ergo licitus ludus eſt, inferat la penna de' Dottori. At hi omnes ludebant etiam omnibus ſæculis uſque, & poſt Concilium Tridentinum. Alterutrum ergo: aut errant Patres, & Sapientes omnes tum chriſtiani, tum pagani xv. ſeculorum: aut errant Diana, Filiccioſ, Homobonus, Lugo, Molina, Salas, & alii. Ludunt Principes, ludunt miniſtri, ludunt ſubditi, ludunt publice: ergo licitus ludus? Si hæc conſuetudo legitima eſt; adum de legibus omnibus. Clamant Scriptura ſancta: Omnes avaritia ſudent: Omnes deſideraverunt; Non eſt qui ſciat bonum. Ergo honeſta avaritia, honeſta tenora? Clamant Scriptura ſancta: Ne ſequaris multitudinem ad præcedendum: & Doctorum recentium plenitudo ex multitudine ludentium, aleatum, & taxillorum honeſtatem inferat.

XI. Verum, ut Concionatoris, & recentium Doctorum ſophiſmata ludentium pateant, diſtinguendæ ſunt pene, & anathematizate, in aſte ludos a ſacris Conciliis lata, a ludis præſertim. Abrogaverit, per me licet, temporis præſcriptio pene præſatas; at propterea ne abrogata eſt ludis iniquitas? Propterea ne abrogata ſunt abſurdæ que ludum hunc conſequuntur? Cur Ariſtoteles, Plato, Cicero, & ceteri ſapientes pagani: cur Patres omnes, cur Concilia, cur Canones, cur ipſe civiles leges unanimi conſenſu ludum hunc prohiberant? Cur ſapientes omnes tum ethnici, tum chriſtiani tam ſevere exacerati, & deſectati ſunt ludum hunc? Si indifferens eſt, fieri ne poſſiſſet ut omnes in eiuſdem damnationem conſeſſiſſent? Alterutrum ergo: aut pravus & iniquus eſt ludus iſte abſolute, & moraliter ſpectatus, ſeu ut communitur exerceat; & præſido aliquo calu (moralia enim moraliter tractanda ſunt); aut errant omnes ſapientes tum pagani tum chriſtiani, tum Concilia, tum Legislatores. Fallim ſecundum. Ergo verum primum. Pene ſeveriſſimæ ludos inſiſte, & ſerventiſſimæ Patrum, omniumque Eccleſie Doctorum contra ludum hunc declamations, eiuſdem produnt iniquitatem.

Aberrant ergo Doctores caſuiſte, dum ex præſcriptione contra peneſ inferunt præſcriptionem contra ludum pravitatem. Primum, lecus ſecundum, præſcriptioni lubet. Verum Patrum testimonia hæc benigna interpretatione exponit Auctor noſter pag. 41. I Santi Padri hanno ragione di alzare la voce contro il giuoco, regolato principalmente dalla fortuna... Così declamano contro gli ornamenti, contro le ricchezze, contro il vino: e le loro declamazioni non a ſervire l'abuso, non l'uso: eſt non deſectum il giuoco, ma ſolamente il mal uſo del giuoco. Ludus ergo aleatum, & taxillorum licitus eſt, quemadmodum vitus vini, ornamentorum, & divinarum? Patres non lamentantur, ſed abſolum damtaxant inſectantur aleatum, ſed abſolum ideo ludum aleatum abſolute deſectantur & ſectera, ut moraliter loquendo abſolute vitioſus ludus iſte ſit. Il-la enim in genere motis abſolute mala funt: ea committit & ut plurimum ſeculorum caſus ſunt. Sed quid ego operam ludo in reſeſſenda doctina qui prii prædicente tum chriſtiani, tum pagani lectors designationem & odium ſibi conſcribit, niſi me meus amor fallat?

XII. Leſione IV. inquit Auctor: Se il giuocare di ſomma grave ſia peccato mortale? Poſt exordium concioniſ ſic reſpondet. Ora o giuochiſſi con danaro preſente, o giuochiſſi con maggior pericolo ſulla parola, non dobbiamo vedere, ſe il giuocare di ſomma grave ſia peccato mortale. Se il queſto ſi ferma in ſe ſteſſo, in maniera che non intervienga altra circonſtanza peccaminola, riſpondo, non eſſer colpe mortale. Queſta dottrina reſta già ſtabilita nella prima lezione. Se la ſomma ſia in exceſſo, non poſſeſſa a meno che non abbia il reato di colpeſſa veniale; o ſia poi di avarizia, o ſia di prodigialità, o ſia di diſoluzatezza, o ſia di imprudenzia, eſt poco importa. Ogni viri vò la mediocrità: dunque ogni exceſſo la offende: dunque ancor l'oceſſo della ſomma che eſponet al giuoco. Dunque quello exceſſo è peccato: non mortale, ſe ſi conſideri in ſe ſteſſo, come dalla citata lezione ben ſi comprende: dunque veniale.

XIII. Omnis queſtio in qua de peccato moralis agit, periculoſe determinatur, niſi veritas expreſſe habeatur, inquit S. Thomas. Unde erſo colligit Auctor ſumman in exceſſu ludo expoſitam venialis culpa limites non tranſilire? Unde trinitas vitas gradus multos ponderandi accepti? A plenitudine Doctorum uniorum, forte reponet. At Patres omnes, qui

qui revera sunt Ecclesie Doctores, docent, mortaliter peccare eiusmodi dolores, praeterit dum ingentem summam ludunt. Novi autem Doctores casuiste contendunt, a' tum exercere virtutis illos qui magnam summam pecuniae alex exponunt, ut aliam ingentem summam laeant, nisi circumstantiae illam inficiant. Si vero sit in hac lumina excessus, tum est culpa venialis. Eccc? Quia quilibet excessus virtutis, quae inter extrema medium tenet, inficit. Virtus ergo ludus alex est, dummodo pecunia summa fortis exposita, tamen magna, non sit excedens? Quisnam illius excessus iudex? Lolor? At si summam excedentem modicam vocabit. Quid tum? Nec peccatum veniale erit.

XIV. Licet nunc mihi hanc doctrinam ad sacrosantum Evangelii tribunal revocare: Impotens illa desiderium dicebat, immanis illa cupiditas depopulandi aliarum familiarum patrimonium, a' illis illi spoliandi focios laiores, affligendi victum focium, truncata illa victoria, toto calamitatum secunda, haec omnia aut virtutis officia sunt, aut venialis noxae confinia non transiunt, quia victor victoriam medio ludi contractu licito alsequi intendit? Quod focus in hoc alex certamine secundo languine exhaustus iacet, aut ad extremam miseriam redigitur, quod eundem domesticus, uxor, fratres, filii, parentes molli, afflicti que legant; haec omnia sunt praeter victoris intentionem, & per accidens se habent ad victoriam, licito ludo comparatam? Iudicet pius prudensque lector, sint ne haec evangelica, aut antievangelica. Quid quod Christus gravissime imperat ut superflua in pauperes erogentur? Summa illa magna & excedens, ludo alex applicanda, aut necessaria est statui familiae servando; & tum peccatum grave est eandem in alex prodigere: aut superflua est familiae statui, & tum peccatum est eandem pauperibus surripere, ut ludo tradatur.

XV. Respondet huic doctrinae Auctor noster *Lectione vi.* pag. mihi 124. his verbis. *Se voleffi trattare questo argomento con doctrine severe, vi potrei dire, che hanno allora peccato gravemente contro al precepto della limosina, e carita; e potrei formare l'argomento così. Perdendo la grossa somma che arricchisce nel giuoco, voi dite non seguitare detrimento né alla famiglia, né a' creditori; dunque: dunque, inferisimo, tutta questa somma, vi è superflua nel vostro stato. I Santi, e i Teologi dicono, che il superfluo allo stato si dee dar in limosina a' poveri. Dunque tal somma si dee*

*dar in limosina a' poveri... Così potrei dirvi. Pur non ve dico. Annetto a voi, il suo favore, la doctrine ben fondate, e discese, te, che ci danno i Dottori. Audite? Sancti Patres, & Theologi doctrinas suas perhibent. Et hoc verum habet: quia evangelica doctrina non severa modo, verum lenissima etiam est cupiditati, carni, & sanguini. Doctores tibi porrigunt doctrinas bene fundatas, & discretas, id est tutas, sed benignas, moderatas, mites. Quinam vero Doctores illi? Iam supra tibi eos patefeci. Sed in maiorem confirmationem repetit ibidem pag. 126. Così colla più comune il Diana, il Tamburino, il Viva cum aliis iam recensitis. Quanam haec communior sententia? Respondet, & concludit ibidem. *Pertanto come senza peccato si può arrischiare in altro traffico MOLTO DANARO SUPERFLUO: così può si TRAFFICARE NEL GIUOCO, senza violare il precepto della limosina, e carità.**

XVI. Etiam super hac doctrina pii, prudentisque lectoris iudicium imploro. Imbecillitate mea commenta duo hic te se offerunt inaudita. Primum, quod ludus alex ad genus mercaturae, & ad contractum honestum revocari possit. Mercatam licitam Patres asserunt ob necessitatem, commoditatemque tum publicam, tum privatam. Ludus alex, & taxillorum necessarius ne, aut utilis sine communi, sive privato commercio, & societate? Immo, tamquam perniciosum & familiaris, & Reipublice, insectati sunt Sapientes omnes. Genus istud negotiationis invenit *la piena de Dottori*, Doctores casuiste. Quae negotio aletoria incognita fuit ante Probabilium nativitatem, univex antiquitati. Et tamen hoc chimericum commentum, quod ex instituto, si otio abundavero, insulsi explo dam, est unicum principium quod recurrit per omnes lectiones P. Calini. Porro, cum evidenter falsum sit principium illud, evidenter quoque falsa est doctrina quae ex eodem eruitur.

XVII. Alterum paradoxon, quod mihi antievangelicum videtur, est, quod Christianus *valde multam pecuniam proprio statui superfluum valeat in alex ludo negotiari, quin laedat praceptum elemosinae, vel caritatis.* Nam qui ludit, ideo hanc superfluum pecuniae summam alex exponit, ut alteram magnam pecuniam summam laeatur. Si victoriam alsequitur; iam aucta est pecuniarum modestissima sitis, quae nullam excipit saturitatem: & en progressum alex in infinitum. Si superfluum pecuniam amittit; cupiditas iacturae reparanda urgentius ad mercatam alex

toriam impellit. Denique tot animi motus effrenati ludum hunc comitantur, ut qui in praxi velit ludum innocuum reddere, eam crux colligat, & Aethiopen lavet. Utique P. Calini invenitur contra absurda quae hunc ludum consequuntur. Detestatur blasphemias, dolos, fraudes, mendacia, periuria, immoderatam aviditatem, & innumera alia mala quae hunc focium ludum solent. Haec omnia laudo, commendo, approbo; & falsa dumtaxat, quae mixta veris, ut mihi videtur, docet, improbo. Admissa doctrina, quod ludus lucratorius alex sit negotio licita, quae dum virtutis merito exerceri queat, ob lucrum principia intentam, futes sunt declamationes contra absurda quae in praxi vix ferri ab hoc ludo possunt. Quos propter sancti Ecclesie Patres, caelesti luce perlusi, immo ipsi Sapientes ethnici vi solus naturae luminis ludum hunc abiolito condemnarunt, optime intelligentes, ludum istum negotiatorium adeo effrenatae cupiditatis passionem accendere, ut abique culpa exerceri reipia communitur nequeat. Excollo piam intentionem, & consilium illud sane mirificum, quod contendit Christianos efficere laiores, quin sint peccatores; ut scribit lect. iv. pag. 68. *Non ho genio di volervi a ogni patto peccatore, non peccatore: anzi per tal fine vi vo mostrando come s' infirma nel giuoco il peccato, acciò che GIUOCANDO non abbiate a peccare.*

XVIII. Iste est icopulus, haec syris, ad manifestissimas ferat avaritiam, & libidinis manifeste per intentionem subduendi animas illarum voracitati conantur, non freno severo & forti, non pabuli subtractione, sed foavi & dulci alimento. Ludunt nobiles, magnates, ministri, subditi, & Principes. Huic passioni, seu effrenatae bestiae, frenum iniicere, *falcem hanc fortunatum* penitus interirere nemo valet. Quid ergo? Reperitendus modus est, omnibus Sapientibus paganis, christianis, Conciliis, Legumlatoribus incognitus, quo ludere, quo passioni effrenatae indulgere, sed temperate, sed moderate, sed sobria valeant. Cupiditatis falco, libidinis bestia sobrietatem, moderationem, temperantiam servare refugit. Si tangit mamillas, ad ulteriora impotenter progreditur. Si pecunias comparat, etiam magnas, maiori non infiat, modumque omnem reicit. Et quoniam Doctores casuiste haec duo, nempe exercitium passionis cum sobrietate, & temperantia a peccato etiam veniali, conlociare infelici conato pertentarunt: ideo pio

animo tollendi peccata mundi, mundam praeter intentionem peccatis, virtutis fuco illis, revolvit. *Giustò che state giuocatore, non peccatore.* Chimeram chimerarum cupit Auctor noster. Laiores suos nobiles audientes aver, & non peccatores? Et haec chimeram in deliciis habet? Ludi negotiatorii passio est, ipso fatente, libidinis appetitione effrenator. Haec vires corporis extenuat, nervos languidos efficit, & ad tempus saltem deprella iacet. Contra auri fames, & pecuniarum cupiditas nunquam vires remittit; sed sine victa, sine victrix, semper ardentes flammis, & funestiora incendia evomit, furis, depopulatur. Cuperes ne aspiciere nobiles audientes cum nobilibus, & pulchris puellis familiariter conversari, eadem blande alloqui, tangere, tractare, unaque pudicos, catos, immaculatos? Abit, inquis, Et degulas (*giustò*) fuis cupis, illos salutaris charitas tractare, pecuniam ludere: cupis illos certantes cum immani avaritie & cupiditatis bestia; simulque sanos, integros, & spiritu pauperes eodem anhelas? En quam iure dixi, hanc esse chimeram chimerarum. Nec est quod opponatur, id docere Doctorem plenitudinem: quoniam haec Doctorem plenitudo in conspectu omnium ethnicoorum Sapientum, in conspectu Scripturae sanctae, in conspectu SS. Patrum, Conciliorum, & graviorum Theologorum nihili valet.

XIX. Verum, illud me stupore replet, quod recentior doctrina, sanctis Ecclesiae patribus evidenter contraria, e sacra Christi cathedra recitata, & inculcata nobili in ventibus diebus dominicis fuerint, sintque publicis typis editae pro Christianorum instructione, & quidem vulgari lingua: quae vulgaris lingua adeo vellicat, & offendet, dum ab aliis adhibetur. Illud me stupore perfringit, quod Diana, Tamburinus, Sanchez, Lugo, ceterique similes, quorum opera leant doctrinae ad Ecclesiam proscriptis, & ut ego sentio, pluribus aliis proscriptendis, e sacro ingessu laudentur, tamquam Doctores Ecclesiae, qui maturiori prudentia, & iudicio meliori quam sancti Ecclesiae Patres, ludi alearium, & taxillorum agnovierint naturam, eamque innocentem iudicaverint, quam velat praevig, inquam, proniosiam, crudelium omnium Sapientes exercati sunt. Quibus adhaerendum? Tamburino, an Anguliano? Diane, an Cypriano? Sanchez, an Ambrosio? Lugo, an Balisio? Revocet pius prudensque lector in mentem quae hic recentes Doctores laxa, & inaudita paradoxa in quolibet here Theologiae tractatu doceant & de-

8. Bona parentum sunt hypotheca tacita obligata filiis pro administratione bonorum que adventitia, vel castrensia nuncupantur. 6. Proprietarius sunt subiecta bona locata, aut in emphyteusim data pro pensionibus solvendis. 7. Ecclesia us acquirit in bona ministrorum pro suorum bonorum administratione. Plures alias tacitas hypothecas numerant Icti, quas recensere non interest.

VII. Transactio conventio est *onerosa*, qua *debita iura*, & incerta inter partes componuntur, ut desinitur si de transact. l. Qui transigit. Transactio, legitime inter partes constituta, eadem vi pollet ac iudicis sententia. Quare, ea semel peracta, non conceditur ius in integrum, nisi latio enormis appareat. Utinam frequentior esset hic contractus; utilior sane utrique parti quam tollis, quarum decisiones vel ipsi victoribus perniciosa esse solent ob ingentia dispendia in que prodigere pecunias suas astringuntur.

CAPUT. XVIII.

De emphyteusi, feudo, commodato, precario & deposito.

I. Emphyteusis vox greca est, que latine initionem, vel implantationem significat: quia olim inculti fundi excolendi, & inferendi colonis tradebantur, concessio ipsi dominio utili, cum onere solvendi pensionem aliquam aut fructuariam, aut pecuniariam. Eius finitio est: *Contractus quo rei immobilis dominium utile ad longum tempus transferretur, directo retento, onere imposito annua pensionis solvenda.*

II. Licet emphyteusis affinis sit locationi, ab ea tamen differt, ut ex primis particulis constat. Nam emphyteusis sola bona immobilia subiacet, & ad longum tempus; locari vero etiam bona mobilia valent, & ad breve tempus: in longum autem tempus traduntur fundi, emphyteusis subiecti. Longum tempus non debet esse minus decennio; nec solet ultra 99. annos protrahi: quamquam nihil impediat quo minus perpetui sint eiusmodi contractus. Emphyteuta, seu emphyteuta verum dominium utile acquirit in bona tradita, eaque locare, atque in secundam emphyteusim tradere, domino monito, potest: ad expensas, fundis conservandis necessarias, faciendas tenetur. Remanet dominium directum penes priorem dominum, contra quem præscribere emphyteota nequit, nisi quantum ad dominium utile. Quare si fun-

di emphyteutici pereant sine culpa emphyteote, domino proprietario pereant.

III. Si emphyteota per triennium domino laico, & per biennium Ecclesie non solvo pactam pensionem integram, ipso facto cadit in penam commissi; valetque dominum proprietarium illum privare re emphyteutica cum omnibus meliorationibus factis, etiam si interpellatus non fuerit: quia dies pro creditore interpellat. Eidem penæ subiacet emphyteota, si fundos emphyteuticos notabiliter deteriores efficiat. Similiter si emphyteota ius suum, & melioramenta vendat, in consultum domino, omnia redeant ad priorem dominum. Dominus autem duos menses habet ad deliberandum, si velit ipse emphyteota ad alteri sub emphyteusi, seu, ut dicitur, dare ad libellum, nisi prius dominum moneat. Quando tandem emphyteuta vult alienare venditione, aut donatione, aut permutatione bona emphyteutica: qui huc accipit, solve re laudemium debet domino directo pro investitura in quam immittitur. Laudemium nuncupatur, quia dominus laudat, & approbat alienationem. Pensio laudemii fidei esse quinquagesima pars pretii rei venditæ; alibi tamen est minor iuxta varias regionum consuetudines. Laudemium non solvitur; dum heres necessarius succedit, ut filius patri; & quando pater rem emphyteuticam in dotem filii tradit, eo quod alii bonis caret; & quoties plures emphyteute fundos dividunt inter semetipsos.

IV. Feudum sic definitur solet: *Contractus quo rei immobilis dominium utile transferretur, retento directo domino, sub onere fidelitatis, & obsequii personalis.* Feudum ab emphyteusi partim differt, partim cum eadem convenit. Differt, quia feudatarius, seu vassallus non pendit domino annuum pensionem, sicut emphyteuta, sed tantum obsequium personale defensionis, auxilii, & fidelitatis præstare debet requisitus a domino. Quare feudum a fidelitate dicitur feudatarii erga dominum. Neque feudum evadit caducum ex quacumque fidelitatis violatione; sed solum ex aliqua gravi iniuria, vel machinatione contra vitam, famam, aut fortunas domini. Fundus semel in emphyteusim traditus, mortuo domino directo, abique novo onere continuatur; contra feudum renovatur, quoties moritur aut vassallus, aut dominus; tunc quippe accipi nova investitura cum iuramento fidelitatis, & laudemio debet intra annum & diem, alioquin feudum regreditur ad dominum directum post iudicis sententiam. In

ten-

feudo femina non succedunt iure communi, sicut in emphyteusi; sed solum masculi, & agnati ex parte patris, exclusis agnatis ex parte matris. Monasteria, & Clerici non sunt feudi capaces, nisi dignitati, vel Monasterio sint fœda annexa; emphyteusis vero tum Monasteria, tum Clerici sunt capaces. Feudatarius ad libitum abdicare feudum potest; cum in illius favorem, & commodum sit principaliter institutum: contra emphyteuta nequit feudum emphyteuticum abdicare; cum emphyteusis sit contractus onerosus, æque in emphyteute, ac domini commodum.

V. Convenit vero feudum cum emphyteusi, quia utrumque fundatur in fundo immobili, & in utroque transferuntur tantum dominium utile; & tam emphyteuta, quam feudatarius debent investituram a domino accipere. Denique neque emphyteuta, neque feudatarius possunt alienare fundos, dominis inconsultis. Discrepat tantum, ad hoc quod attinet, emphyteuta a feudatario, quod hic neque contractus gratuito, puta donatione, valeat abique consensu domini rem feudalem alienare; emphyteuta vero, inconsulto domino, donare feudum emphyteuticum potest.

VI. Commodati finitio hæc est: *Est rei alienatus, quoad usum solum, gratuita concessio ad certum tempus.* Precarium vero sic communiter definitur: *Est rei alienatus, quoad usum solum, gratuita concessio, ad nutum concedentis revocabilis.* Affines sunt eiusmodi contractus, cum in utroque solus & merus usus imperiatur cum onere eadem numero rem restituendi abique detrimento procedente ex culpa commodatarii, dominio remanente apud commodatorem. Discrepat solum, quod commodatum repeti nequeat nisi elapso tempore præstituto. Commodas equum ad iter agendum ex tuo ad alium locum. Non potes equum repetere, nisi post elapsum tempus necessarium ad iter illud conficiendum. Precarium & contrario repeti ad nutum concedentis potest. Precarium quippe dicitur, quia recipiens quasi continenter precatur, ut rem concessam retinere valeat. Aliquod tamen temporis intervallum fluere debet; alioquin rema & negatoria concessio esset. Addunt communiter Auctores, commodatum quoque repeti posse, antequam præfixum tempus elabatur, si commodator aliqua inopinata necessitate urgeatur. Quoniam qui rem suam gratuito commodat, non censetur inopinatum casum in concessione facta voluisse comprehendere, Secus est in donatione, qui enim donat, omnino alienat rem suam, &

omne dominium transfert in donatarium abique ullo restitutionis onere. Si res commodata pereat, aut deterior fiat aliter quam per utrum concessum, commodatarius tenetur de culpa levi, & levissima.

VII. Depositum est *contractus quo solæ rei custodia alterius fidei committitur, us integra reddatur.* Ad veritatem ergo depositi consensus requiritur & deponens, qui velit rem suam alterius custodia committere, & depositarius, qui consentiat rem alienam in suam custodiam accipere. Nec enim eo ipso quod deponis rem apud Sempronium, censetur is ex lege depositi eam accipere; nisi expresse, vel tacite peribitæ be eam sub tali lege accipere. Et cum lex depositi severa sit; certa, & non dubia signa, que offendant vere sub depositi lege rem accipi, necessaria sunt. Quare dum tempore belli res apud Religiosos collocant laici, tamquam in securitatis asilo, non accipiuntur depositi lege. Similiter nec capones, nec naute accipiunt res sub lege depositi, eo ipso quod vident præfatas res in navim, vel domum suam introduci; sed eorumdem consensus aliquo certo signo expressus consensus.

VIII. Depositarius nequit uti re deposita, maxime si illa atteratur, abque consensu deponentis; & si utatur cum rei damno, tenetur ad restitutionem. Si tamen res depositæ sint fungibiles, ut pecunie; non peccat depositarius, eidem quasi mutuis utens, dummodo semper paratus sit reddere depositum ad nutum deponentis sine ullo eiusdem damno. Porro cum depositum fidei depositarii committitur, si adhibere diligentiam astrictus est in custodiendo deposito tamquam re sua. Si damnum sequatur, tenetur ex culpa lata tantum ad recompensationem. Quoniam, cum depositum cedat in utilitatem deponentis, non depositarius, si proprio munere lapsificus, si eam diligentiam adhibeat in servando deposito quam in rei proprio custodia adhibere solet. Si tamen temeritarius ad depositum suscipiendum obullit, aut si pretium pro custodia accepti; tunc tenetur etiam ex culpa levi. Si ex pacto te obligaveris ad eventum fortuitum; si alio abique necessitate transfuleris depositum; vel si fueris in mora, non reddendo tempore debiti, & perierit, vel detrimentum passum depositum fuerit; tenetur ex culpa levi, & levissima ad restitutionem. Similiter naute, capones, stabularii tenentur ex culpa levissima recompensare damnum rerum quas in custodiam, est gratis, acceperunt. Inregrum autem reddi depositum debet pro arbitrio

trio deponentis, etiam si deponens sit fur, nisi domino reddatur.

IX. Quando depositum periculum est deponenti, reddi non debet, nisi ex retentione gravi damnum imminet deponitorio. Si deponens minetur tibi mortem, aut incendium domus, vel honorum, nisi restituas pecuniam, quibus abuturus est ad ebrietatem, locatationes, & alia eiusmodi mala, reddere potes. Similiter si deponitor, furore abreptus in hostem, querat gradium ad occidendum, tibi que mortem minetur, nisi reddas; restituere vales; secus, si occidendus esset Princeps, & Republica valde utilis: quia tunc vita Principis prevalet morti privati hominis.

X. Omnes ratione utentes capaces sunt sciendi depositi. Religiosi dumtaxat illicite illud sciunt sine Prælati licentia. Illud tamen advertendum, Monasterium non teneri ad compensationem, si depositum apud privatam Religionem, vel apud Prælatum ipsum percat, sive dolo, sive lata culpa; nisi Religiosus, aut Prælatas cum Capitali assensu illud sciesset. Regula enim generalis est, quod delictum persone non afficiat communitatem.

CAPUT XIX.

De locatione, & conductione.

I. Quædammodum venditio & emptio, ita locatio & conductio duo sunt correlativa, ex quibus unus coalescit contractus. Ex parte locantis dicitur *locatio*, & ex parte locatarii vocatur *conductio*. Qui locat, *locator* est, qui rem in locationem accipit, *conductor* nuncupatur.

II. Communis finitio locationis hæc est: Contractus onerosus quo usus, vel fructus rei, vel persone traditur ad certum tempus pro pretio. Conductio est contractus quo usus rei, vel persone emitur pro pretio. Locator curare astringitur ut conductor re locata uti libere valeat quemadmodum habetur ff. loc. l. 25. Certe quod liceat colono, vel ingulino relinquere conductionem, nulla dubitatio est... si officia, fenestras nimirum corrupta locator non restituat. Item ibidem l. 6. additur, si locator evictus sit, etiam sine dolo malo culpaque eius, eum nihilominus teneri ex conducto, seu de damno conductoris. Similiter ff. de reg. iur. l. 25. statuitur. Si vicino adificante, obsecratur lumina cornaculi, teneri locatorem ingulino, seu conductori. Locator tamen non tenetur de vi quo eius superat

potestatem; ut si Princeps rem locatam accipiat, aut si incendio, vel illuvione percat, prout sancitur ibidem l. 23. Siquidem incendia, aquarum magnitudines, impetus prædonum a nullo præstantur.

III. Ad locatorem attinet, rei locatæ vitium manifestare, & rem bonam utilemque tradere ad utrum in quem locatur. Si sciantur vitium tacere, quo res locata inausus sit locatario, aut damnum eidem pariat; ut si locet domum ruinosam, equum non ferentem sessorum: petere pretium nequit, immo tenetur de damno. Si autem ignoranter id fecerit; non tenetur de damno; sed pensionem exigere non potest, ut statuitur ff. locati conducti l. 19. Adde, ubi definitur, locatorem doli vitiosa teneri de damno, etiam si ignoranter id fecerit: quod communiter intelligitur de ignorantia voluntaria, quæ, ut talis, præsumitur in foro exteriori. Si saltem passum locasti, in quo herba mala nascatur, & pecora vel mortua sunt, vel etiam deteriora facta, quod interest, præbitoris, si scisti; si ignorasti, pensionem non petes: ut habetur loc. cit. l. 19.

IV. Locator expensis præstandis pro necessaria, & congrua conservatione, vel habitatione rei locatæ obnoxius est. Quomodo tenetur locare rem aptam communibus usibus, eamque ut talem conservare. Quamobrem ipse debet tributa solvere, aggressi facere ad evitandum illuvionem, & cetera præstare quæ necessaria sunt illis usibus ad quos res locata fit, nisi aliter conventum inter partes fuerit.

V. Ante præfixum tempus repetere locator nequit rem locatam, nisi locator domo sua vere indigat ad inhabitandum, omni scilicet sub lata; vel mali mores conductoris, aut reparatio fabricæ, aut defectus pactæ pensionis ad id urgent: item si conductor re conducta abutatur, ut si arbores cadat, si in domum introducat meretrices, aleatores, leones cum vicinorum scandalo.

VI. Locatarii, seu conductoris est re conducta uti in eum usum ad quem conductus. Conductus equum ad equitandum, non potes eodem uti ad trahendum currum, vel ad ferenda onera. Conductoris quoque est rem conductam servare quemadmodum re suas; & tempore præstituto, domino reddere qualem accepit, ut rei conditio fert, quatenus eius culpa deterior facta non sit.

VII. Locator, & conductor matuo sese astringunt ex culpa lata, & levis; non ex levisissima, neque ex casu factitio. In hoc contractu non transferitur dominium, sed petes loca-

locatorem manet: ideo in eiusdem definitione dicitur, concedi usum, vel fructum. Conceditur usus equi, domus, valorum &c. fructus agri, vineæ &c. Potest locatarius rem locatam ad eundem usum, vel fructum alteri conductori æque idoneo locare, nisi conventio contraria inter partes præcesserit; ut habetur C. de locato l. Nemo 6. Si secundus conductor solvat secundo locatori, nihil debet primo; ut sancitum est ff. de pignorat. l. Solutum 11.

VIII. Non modo rei, sed etiam persone usus locatur, ut dictum in definitione est. Heinefamuli, operarii, artifices, medici, chirurgi, advocati locant operas, & industrias suas. Res quæcumque locari possunt, sive mobiles, sive immobiles; nisi lex vetet. Porro lex vetat locare res quod quis habet transfundi per agrum alienum ff. locati & conducti l. Locare 44. Item vetatur locare prædia militibus, & curialibus l. Curiales, & l. Militis C. de locato. Item Clericis, & Monachis interdicitur id condudere res seculares, cap. Multa 1. Ne Clerici, & Monachi: quod explicat, si fiat turpis lucri causa non raro obtinet. Res quoque spirituales, actiones iniuste, sicuti vendi, ite locari nequeunt.

IX. Quæst. I. Peccant ne qui locant res illis quos prævident eisdem abusu ad mala officia exercenda, puta, dum locant gladium, aut alia arma ad duellum, domos ad meretricandam, ad ludos aleæ, ad usuras perpetrandas? Resp. Adfirmant Patres omnes, idque alibi ex instituto palam feci. Pauca nunc referam ex his quæ docet S. Carolus Borromeus in Act. Eccl. Mediol. part. iv. pag. 653. Nec ite possunt absolvi, qui sincera resolutione peccata mortalitatis, & eorum occasiones fugere non stuerant.... Occasiones porro ille quæ ex natura sua ad peccatum inducunt, sunt, si qui aleæ, & huiusmodi lusibus indulgent, vel qui domum in hanc finem præparatam aperiant. Porro si non licet lusoriosus, multo minus permittit id meretricibus domum locare.

X. P. Claudius La-Croix Lib. III. part. 2. dub. 11. num. 1042. de more congerit opiniones veras & falsas, laxas & probabiles, & lectorum arbitrio relinquit eas seligere quæ ipsi arideant. Refert Navarrum docentem, illicitum esse locare domum meretricibus. Deinde illorum sententiam adducit qui dicunt, illicitum esse in ea urbis parte in qua verum est meretricibus habitare, eidem locare domos. Tandem Maiorem, & Betam producit, qui absolute docent, licitam esse eimodo.

Conc. Theol. Tom. VII.

di locationem, nulla adiecta limitatione. Nihil ipse expresse decernit; sed lectoribus intelligendi quamlibet ex his opinionibus libertatem relinquit. In hanc ultimam tamen se inclinare ostendit: quia rationem cui innuitur, ob oculos ponit. Siquidem locatio ista, inquit, proxime tendit ad dandam habitationem, remote autem tantum dat occasionem peccati. Hac una distinctio eluci gravissimum Christianæ Ethicæ caput elucet.

XI. Opinio hæc laxa, & falsa est. Si qui tener scalam accendit per fenestras ad formicandum, gravis culpe reus est; ut ex damnata propositione ab Innocentio XI. constat; quanto magis culpabilis est qui ipsam domum aperit, locatque iis quos prævidet fornicaturos? Utique domus absolute locatur ad inhabitandum; sicut & gladius ad defensionem, non ad occisionem traditur. Verum sicut futis esse distinctio hæc, dum gladius locatur furenti in hostem, quem occidere tentat; ita contentioria est, cum domus petitur ad meretricium exercendum. Insunt iuniores benigni. Licet meretrici vendere cibos necessarios ad vitam alendam: ergo & locare domum; cum non minus necessaria sit habitatio quam refectio. Paritas hæc ineptissima est. Cibus necessarius est ad vitam; & qui illum demegat, occidit perionam. Ex alia parte nullum commodum cibis porrigit fornicatori ad sortandum. Contra domus suscipit fornicatorem, eique commodum præbet ad ipsam fornicationem patranda. Accedit quod eiborum venditio nullum scandalum parit. Domus autem locari meretrici oblique vicinorum scandalo nequit. Tandem cibum vendere meretricibus nulla lex vetat. At domum locare eidem lex ipsa interdicit, ut habetur in Novell. Iustin. de lenocinibus decernitur. Si quis patitur in dono sua lenonem... & non ex domo sua expulserit, sciat se & decem liberarum auri sustinere poenam. & circa ipsam perlicitatum habitationem. Recenteia ergo opinio, relata, & non improbabata a P. La-Croix omnino falsa est.

XII. Nec aliorum opinioem proba, quam defendit Franciscus Sylvius 2. 2. quæst. lxxvii. art. 4. quæst. 1. conclus. 5. ubi docet, locari posse meretricibus domum in illa urbis parte in qua a Republica tolerantur, quando persunt in voluntate meretricandam, dummodo locatori peccatum duplicat: quia isti tunc non tenentur peccatum impedire. Sed alius est quod non teneantur peccatum impedire; aliud longe diversum, quod cooperari peccato valeant. Cum domum locant, occasionem peccandi præbent; idcirco nullo modo Christiano

A a

lice-

licere existimo locare domum meretrici in quacunque civitatis parte. Doctiores tamen in suo sensu abundant.

XIII. Quæst. II. *Utrum opinio quam P. Sanchez Lib. I. Consiliorum cap. VII. Quæ. 2. docet, pauperem nempe qui ius mendicandi in urbe obtinuit, posse hoc ius viro non pauperi locare, probabitur sit?* Resp. Eandem opinionem defendit P. Sporer num. 23. quia elemosina etiam tunc datur pauperi mediate: quia datur conductori solvendi pensionem pauperi. Nonne pauper ager per alium divitem petere elemosinam valet? Hæc sunt questiones quæ in Patrius sanctis discutuntur non respiciuntur. Opinio hæc falsa est, & fraudis plena.

Fraus quippe populo fieret, qui pauperi, non diviti elemosinam dare le arbitrat. Dum pauper agrotus per alium etiam divitem elemosinam petit; vere elemosina pauperi, non diviti porrigitur; nullaque fraus occurrit. At dum pauper locat diviti ius mendicandi pacto pretio, tunc divites conductorem nomine proprio elemosinam petunt, & eidem datur. Præfata opinio ordinem divinæ providentiæ pervertit, quæ vult pauperes patientiæ, humilitate, & verecundiæ tolerantia sibi comparare. Quinam pauperes isti qui redditibus vivunt? Sed opinio hæc contemnenda, non refellenda est, potissimum quod, si praxim species, chimerica apparet. Quis enim est qui ius mendicandi a paupere conducere velit, nulla egestate pressus? Nemo sane, nisi aut avarus, aut veterator, aut aleator, & prociææ frontis homo.

XIV. Quæst. III. *Conductor qui impeditur ab usu, vel fructu rei conductæ, astringitur ne pensionem solvat?* Resp. Adfirmant Molina, Lessius, Lugo disp. xxix. n. 36. quia, inquit, sicut emptor tolerare omnes casus fortuitos, & iacturam ipsam metuum debet; ita colonus, seu conductor pati debet omnes casus sterilitatis, ceteroque evenus inopinatos. Addunt tamen, iuris benignitate in introductum esse ut aliquid interdum remittatur magna clade contingente. Sed dissident, quinam dicenda sit magna clades, ob quam pensionis pars remitti debeat. Alii dicunt, si, deducto semine, & expensis, ne media quidem pars solvenda pensionis colligatur. Addunt alii, si conductor vix percipiat tertiam partem; puta, cum colligere soletur 15. colligat 5. Alii subdunt, si colonus vix colligat duas tertias partes.

XV. Probabilior mihi hæc opinio est quæ docet, attendendam esse cuiusvis patriæ consuetudinem, & modos contrahendi. Si enim conductor se se obligavit in omni eventu,

tunc pensionem integram solvere tenetur: quoniam in tali contractu presumendum est, diminutum fuisse pretium, & proportionatum oneri suscepto a conductore. Excipiunt aliqui casus insolitos, & extraordinarios. Verum & in hoc spectanda est contractus natura. Nam communiter homines contrahentes non sunt adeo stupidi, ut ignorent mala quæ impediunt fructuum collectionem possunt.

XVI. Si impedimentum usus, vel fructus eveniat ex parte locatoris, vel ex re conductæ, abique culpa conductoris, tunc conductor a solvenda pensione liber est pro tempore quo uti, vel frui fundo conducto nequit. Et hæc est communis sententia; & colligitur ex ff. locat. l. si fructus 35. & l. si quis domum 9. & l. habitatoris 27. Ratio patet: quia conductor non praesumitur se obligasse ad solvendam pensionem pro fundo quo abique sua culpa uti nequit.

XVII. Contra, si ipse conductor in casu sit cur non utatur, aut fruatur re conductâ; tunc solvere pactam pensionem astringitur. Quoniam locator pati detrimentum non debet ob impedimentum quod ex solo conductore provenit: & sicut conductor liber est a pensione, quando impedimentum proficiscitur a locatore; ita aequitas postulat ut locator exigere pensionem valeat, quando impedimentum contingit ex parte conductoris. Heinc, quando conductor cogitur deserere domum conductam, quia evincitur a vero domino, non astringitur pensionem solvere locatori ab illo tempore quo domus evicta est; immo locator damnnum quod patitur conductor, solvere debet, si sciens domum esse alienam, illam locavit. Insuper quoties conductor tenetur deserere domum conductam ob minam imminentem, pestem grassantem, hostium incurfiones, aliaque similes causas, non est astrictus solvere pensionem pro tempore quam deserit; sicut qui conducti operarium in dies, non tenetur solvere pensionem pro tempore quo infirmatur, lege caritatis solvata, quæ frequenter obligat saltem ad alimenta, & modicas expensas pro reparanda sanitate. Famuli ad annum conducti, si solo trimeltri agrotent, non tenentur, evoluto anno, id supplere, nec aliquid detrahendum de stipendio est; ut docent plures cum S. Antonino. Oppositum voluit Lugo cum aliis. Sed consulenda est locorum consuetudo. Qui e contrario domum conductam deserit propter commodi causam, ad pensionis solutionem astrictus est.

XVIII. Si sterilitas fundi frugiferi casibus fortuitis accidat, ut alluvione nimia, aut sic-

citra-

itate, aut copia imbrum, hostium incurfione, grandine &c. si colonus nihil percipiat, nihil solvere tenetur; ut sanctum est ff. locat. l. ex conducto 15. Si sterilitas non auferat omnem messem, sed partem; pensio pro rata diminuenda est. Si modica sit sterilitas; nihil remittendum, sed integra pensio solvenda; ut constat ex cit. ff. locati l. si merces 23. §. Vis maior 6. Hæc vera sunt, attendente lege communi; sed, ut supra dictum est, consuetudo diversarum regionum spectanda est, & contractuum forma. Nam ipse leges citate liberant colonos a pensione solvenda anni sterilitis, nisi cum ubertate procedentis, vel subsequentis anni valeat sterilitas compensari. Et quia communiter locationes solent ad plures annos protrahi; ideo communiter pensio raris diminuitur: quia ubertate unius anni compensari sterilitas alterius anni solet.

XIX. Quæst. IV. *Quor. modis desinat locatio?* Resp. Duobus modis, nempe consensu partium, & elapso termino constituto. Si post elapsum tempus praesentium locator sciens permittat conductorem retinere rem locatam, cessatur praesentium locationem prædii urbani, ut illi domus, ut quendam alter contrahentium resistere voluerit; locationem vero prædii rusticæ ad annum eodem pretio, & eisdem conditionibus, non tamen cum eisdem fideiussoribus, nisi illi renoverit fideiussionem, censetur prorogari.

XX. Si locator pramoriatur, heres universalis stare debet locationi: quia heres universalis repræsentat personam defuncti, & succedit tum iuribus, tum oneribus. Secus dicendum de legatariis, aut donatariis, qui mittunt defuncti personam referunt. Pupilli, & minores facti maiores tenentur stare locationi factæ a tutore, vel curatore; quemadmodum & Ecclesie, Xenodochium, Collegium, Communitas stare debent locationibus factis a suis legitimis administratoribus. Si tamen enormis læsio facta sit, restituito in integrum parti valet.

XXI. Quæst. V. *Nuncius, conductus a Catio ne Romanam pergat, potest ne, re dissimulata, sive se conducti a Titio ad eandem civitatem, ab utroque integra mercede accipere?* Resp. Adfirmant communiter iuniores. Quoniam opera quam hic nuncius præstat istudem, digna est mercede. Per accidens autem est quod eandem tradat priori. Nam ita fe obligat singulis in solidum, ut si unus deficiat, totam operam præstaret alteri: neque ex eo quod eam præstet pluribus, minus præstet singulis. Et re ipsa, si ob propria negotia desinaxset ite Romanam, posset locare

suaam operam, re dissimulata, conductori. Ergo & in priori casu. Sic & auriga Romanam conductus eo pretio, ac si vacuus reditus esset, potest locare in reditu currum, & accipere integram pretium. De auriga nulla est difficultas, quia talis est consuetudo; & si vacuus non regreditur, fortis propitius tribuitur. In solo primo casu difficultas esse posset. Ceterum talis non apparet quæ improbabili efficit relaxat opinionem. Similitudine & aequitati valde congruum videtur ut secundo conductori, & nuncio secundo locanti fors eque faveat; ac pretium, a secundo conductore fore manifestata. Hoc modo fors diminuat, re manifestata, ac aequitas magis splendens; & sinceritas, ac aequitas magis splendens. Nuncius fortunatus est, quod ultra integram pretium acceptum a primo conductore, aliam eiusdem pretii medietatem accipiat. Fortunatus quoque est secundus conductor, qui cum medietate pretii votorum suorum compositio evadit. Hæc ratione tamen omnia. Hæc opinio securum mihi apparet; absolute tamen non improbo primam, potissimum quod rari, & mere fortiori sint tales eventus; & conductores ipsi interdum nihil curent, quando necessitate premuntur, quod eiusmodi nunciis ab aliis facti conducti: cum sciant id mera sorte contingere.

XXII. Fructus rei locatæ, si sint adhuc pendentes, attingunt ad dominium fundi locati, utpote pars fundi, quocum unum constituntur. E contrario fructus separati, & collecti, sunt conductoris, & ad eum attingunt; etiam si pensionem nondum solverit, manent tamen pensioi oppignorati, seu hypothecati. Quoniam conductor iure potest fructus fructibus fundi conducti.

CAPUT XX.

De promissione, eiusdemque acceptatione, & obligatione.

I. Promissio homini facta (de promissione enim facta Deo, quæ votum nuncupatur, alio termo fit) communiter definitur: *Libera & spontanea fidei datio de re licita possibili.* Ad veram promissionem factis non est sola voluntas faciendi: requiritur insuper obligatio præstandi ex virtute fidelitatis id quod promittitur: & ideo dicitur *datio fidei*: quia particula distinguitur a donatione, quæ est *datio rei*. *Libera* nuncupatur: quia promissio fraude, metuve extorta nullam inducit obligationem. Additur *spontanea*: quia promissio contractus gratius est, nullum

Aa 2

onus

onus imponens promissario. Heine discrepat a promissionibus utrimque onerosis, vi quarum utraque pars ad aliquid se alstringit. Tandem addicitur *de re licita, & possibili*: quia de re mala, & impossibili nulla contrahitur obligatio valet. Discrepat promissio a proposito: quia illud sola deliberatio est aliquid faciendi: quare simplex propositum deo inlinatum non constituit votum. Qui dicit *Proposito me hoc facturum*, ut offendat animi sui propositum, & affectum, quemadmodum frequenter contingit, non autem intendit fidem dare, non contrahit obligationem. In dubio prelatendum est in favorem promittentis: quia non presumitur aliquem subire onus voluisse, nisi expresse constet illud reale suscepisse. Promissio triplex distinguitur. Alia acceptata ab eo cui fit; & est promissio *perfecta, & consummata*. Alia est nondum acceptata, & vocatur *pollicitatio*. Tertium fit sub quadam verborum formula, uno interrogante, & altero respondente; puta, si unus dicat, *Dabis mihi librum*; & alter respondeat *Dabo*: & hæc uncapitur *stipulatio*. Quæ forma in quolibet contractu adhiberi potest, & dicitur contractus utrimque stipulatus, ut fideiussiva stipulativa, donatio stipulativa, promissio stipulativa &c.

II. Ut promissio obligationem inducat, acceptata sit ab illo cui fit, necessum est: & ante acceptationem, nullam inducit obligationem. Et hoc communiter admittunt omnes, quorum aliqui excipiunt promissiones factas infantibus, Republicæ, locis piis &c. Sed verius mihi videtur nullam promissionem, nisi includat votum, obligationem parere ante acceptationem.

III. Disputant iuniores, utrum promissio vel donatio ante acceptationem iuramento firmata, ita roboretur, ut revocari nequeat, potissimum si iuramentum sit de ea non revocanda. Admittunt Salmanticenses *tract. xiv. cap. iv. punct. 4. §. 1. num. 70.* & citant Caltopalapan, Molinam, Sanchezum, & alios. Quoniam, inquam, iuramentum dequit naturam actus quem confirmat. Sed actus cui addicitur iuramentum, revocabilis est ante acceptationem. Ergo revocari quoque potest, licet sit iuramento confirmatus.

IV. Hæc opinio mihi fallax est. Iuramentum apponitur de non revocanda promissione, & revocari licite valet? Utique iuramentum in genere fidelitatis irrevocabile non efficit promissionem: & ideo dicitur iuramentum sequi conditionem actus cui apponitur, quatenus actum hunc in suo genere revocabilem relinquit. Sed vinculum addit re-

ligionis, vi cuius promissor se se obstringit ad non revocandam promissionem. Alioquin vanum & frustraneum esset iuramentum istud. Materia quippe istius iuramenti est non revocatio. Ergo dum revocatur, falsum evadit iuramentum, & frustraneum. Si tamen aliqua conditio occurreret non prævisa, vi cuius promissor prudenter revocare deberet promissionem; tum etiam iuramentum includeret talem conditionem; & nullam induceret obligationem: quoniam tum esset iuramentum conditionatum, & pendens ab hac conditione non prævisa. Vide plura de iuramento promissorio a nobis dicta.

V. Promissio, vel donatio acceptari potest a promissario, vel donatario per se, vel per alios præsentem donationi, vel promissioni, verbis, aut signis, quibus ostendatur gratam esse donationem, promissionem. Hoc quippe pacto utriusque partis consensus coniungitur. Acceptatio fieri quoque potest sola taciturnitate, quæ ex se indifferens sit ad consensum, & diffusum: & ideo in iis quæ cadunt in commodum, & utilitatem tacentis, pro consensu accipi solent; & in his valet regula: *Qui tacet, consentire videtur*. In iis vero quæ acceptanti onerosa sunt, taciturnitas consensum non prodit. Si promissor, aut donator absens fuerit, epistolam, aut nuntium mittere ad promissarium debet, qui nomine promittentis, aut donantis referat promissionem. Nec latet est, si tertius, qui conficius promissionis fuit, referat proprio nomine promissionem; sed necessaria est manifestatio facta ex commissione, & iussu promittentis, & donantis. Promissarius vero, seu donatarius coram ipso nuntio acceptationem declarare debet. Quod si per litteras promissio denuntietur, requiritur ut donatarius, aut promissarius litteras pariter mittat ad donantem, in quibus suam manifestet acceptationem. Si post missam epistolam, aut nuntium promissor, vel donator revocet promissionem, aut donationem ante acceptationem, idque innovet insensitum; revocatio valida est: debet tamen hæc revocatio manifestari donatario. Si autem missus sit interuentus, igno- resque revocationem principalis; tum acceptatione facta, valida promissio est, eademque stare tenetur promissor, aut donator. Si promissarius, aut donatarius moriatur ante acceptationem, extinguatur obligatio; nec ius acceptandi, cum sit personale, transit ad heredes. Contra, si promissor, aut donator ante acceptationem decedat, potest promissarius, aut donatarius acceptare promissionem, vel donationem non revocata ante mortem pro-

promissoris: quia talis donatio, vel promissio ex parte donantis, vel promittentis valida fuit, & non revocata: ergo remanet in litteris, & interuentus. Accedit id quod promissio, vel donatio gratia est. Gratia autem, & favor non extinguitur morte concedentis: quod potissimum verum est in promissionibus & donationibus ad causas fidei.

VI. Quæst. unic. *Promissio acceptata inducit ne obligationem gravem existit? Resp.* Sermo non est de promissione onerosa, ex utraque parte inducente obligationem; neque de promissione civili, pariente præter obligationem fidelitatis debitum legale. Civilis promissio, debitum legale inducens, ea dicitur quæ fit coram notario, & testibus, vel medio chirographo subscripto, vi cuius in foro externo cogi promissor, aut donator potest ad implendum promissam. Convenit promissiones omnes, has duas promissiones obligationem gravem ex iustitia parere. Disputatur dumtaxat de promissione simpliciter privata, verbis facta, & acceptata.

VII. Tria præmittunt Salmanticenses *loc. cit. num. 77.* ut certa penes omnes. Primum, violationem promissionis acceptate peccatum esse oppositum & veniatum, & fidelitatis quia perditus est qui promissam fidelitatem non servat. Vi itaque cuiusque promissionis obligatur homo id implere quod promissit. Secundum. Si violatio promissionis noxia est promissario, ex genere suo peccatum grave est, oppositum caritati, & sæpe iustitiæ. Exemplum perhibet Caietanus 2. 2. *quæst. cxlii. art. 1. dub. 4.* si quis promittat inchoato bello statim suppetias ferre, & non implere: si quis promittat, servare secretum magni momenti, & revelat: si medicus promittat graviter ægrotanti mederi, & omittat, ex quo infirmus notabiliter lædatur: denique quoties violatio promissionis perniciosa graviter est promissario, peccatum ex genere suo mortale est. Tertium. Sepe nullum peccatum committit qui promissionem non servat, ut si res promissam sit nullis, illicita, impossibilis, aut noxia. Item, si superveniat nova rerum mutatio promissioni factæ, quæ si prævisa esset, promissio non fuisset facta: tunc enim cessat obligatio servandæ fidei: quia in quolibet promissione includitur conditio, *nisi nova superveniat rerum mutatio*. Utrique homo, quod promissit, implere alstringatur, immutata omnia permanere debent: ut docet S. Thomas 2. 2. *quæst. ex. art. 3. ad 5. Dicendum, quod ille qui aliquid promittit, si habeat animum faciendi quod promittit, non mentitur: quia non loquitur contra id quod gerit in mente.*

Conc. Theol. Tom. VII.

Si vero non faciat quod promissit, tunc videtur infideliter agere per hoc quod animum mutat. Potest tamen excusari ex duobus. Uno modo, si promissit id quod manifeste est illicitum: quia promittendo peccavit, mutando autem propositum morte concedentis: ut enim Seneca dicit *Lib. IV. de beneficiis. . . . ad hoc quod homo tenetur facere quod promissit, requiritur quod omnia immutata permanent: aliquis nec fuit mendax in promittendo, quia promissit quod habebat in mente, subintellectis debitis conditionibus; nec etiam est infidelis non implendo quod promissit, quia eadem conditiones non extiterunt. Unde & Apostolus non est mentitus, qui non iuravit Corinthi, quo se iuravit esse profectur; ut dicitur II. ad Corinth. 1. & hoc propter impedimenta quæ supervenerunt. Disputatur itaque, an rebus eodem loco, & statu manentibus, abique ulla notabili mutatione, peccet mortaliter contra iustitiam promissor, nisi impleat simplicem promissionem acceptatam, etiam si promissarius nullum aliud patitur damnum præter rei promissæ privationem? Tres referunt sententias Salmanticenses, quas omnes tutas in conscientia asserunt.*

VIII. Prima opinio defendit, peccare mortaliter, & quidem contra iustitiam promissionem, qui non implet promissionem acceptatam; etiam si nullum aliud damnum eveniat promissario quam carere rei promissæ. Quoniam virtus fidelitatis proxima est iustitiæ, & est omnium obligationum fundamentum, & præmi- necesse est Republicæ, atque humanitati. Accedit quod omnis contractus partem obligationem ex iustitia. Promissio contractus est iure generum inæctus. Ergo eius obligatio gravis est, si materia gravis sit. Hanc opinionem defendunt S. Antoninus II. *Part. tit. x. cap. 1. §. 4.* Sylvester verb. *Pactum* *quæst. iv.* Covarruvias *cap. Quamvis pactum* *11. part. §. 4. num. 13.* Tapia *Lib. 1. quæst. xx. art. 6. num. 5.* Soto *Lib. VII. quæst. 11. art. 1. ad 1.* Ludovicus Lopez *Lib. II. de contract. cap. ult. Lestus Lib. II. cap. xviii. dub. 8.* Layman *Lib. III. sect. 5. tract. iv. cap. xxi. num. 1.* Caltopalapan *tract. xxxii. disp. 11. punct. 1.* Continuator Turnely *Part. II. de contract. cap. 11. §. alii.*

IX. Secunda opinio docet, gravitatem obligationis ex promissoris intentione pendere. Promissio enim quædam lex est quam libi sponte promissor imponit. Ergo potest vel sola fidelitate, vel ex iustitia se alstringere. Et hanc sententiam defendunt Molina *Tom. II. tract. 11. disp. cclxi. Reginaldus Lib. XXII.*

num. 96. Lugo *disput.* xxiii. *sect.* 6. num. 89. Rebullus II. *Part. Lib. XVIII. quest.* 1v. & alii.

X. Tertia sententia defendit, simplicem promissionem gratuitam acceptam obligare dumtaxat sub veniali; immo addit repugnare, promissorem velle se obligare ex debito iustitiae. Quoniam, inquit Salmanticenses, non est in voluntate promissoris efficere, ut debitum morale, quale est promissionis simplicis, evadat debitum legale ex iustitia: siquidem nequit ipse rerum naturas pervertere, & actuum obiecta variare. Ergo quoties homo simpliciter tantum promissione se se obligat, non nisi ex fidelitate se abstringit, secus ex iustitia. Nec negamus, subdunt, quolibet posse gravem obligationem ex iustitia sibi imponere. Sed dum id efficaciter intendit, debet ea ponere que ad talem obligationem necessaria sunt; & sic debet suam promissionem scripturam coram notario, & coram testibus firmare, ut evitetur cogi in foro externo possit.

XI. Evincere primo hanc sententiam conatur auctoritate S. Thomae 2. 2. *quest.* lxxxviii. *art.* 3. ad 1. ubi ait: *Dicendum, quod secundum honestatem ex qualibet promissione homo homini obligatur.* Deinde probant ratione. Promissio obligat ex fidelitate. Sed fidelitas inducit obligationem solum ex quadam honestate. Ergo non obligat ex iustitia. Siquidem debitum ex fidelitate, & debitum ex iustitia distinguuntur; uti manifestum est. Quoniam fidelitas est pars tantum potentialis iustitiae. Ergo nequit inducere debitum legale. Tandem confirmatur ex communi auctoritate hominum, qui conscientiae sibi graviter non vertunt simplices violare promissiones. Si ab his exigeretur chirographum, quo se coram testibus obligarent, expresse renuenter, quia nolent tam arte se te abstringere. Signum ergo est, promissorem simpliciter promissionem nolle sibi imponere obligationem civilem & legalem, seu ex iustitia. Hanc opinionem defendunt citati Salmanticenses *loc. laud.* ubi pro eadem citant Caetanum 2. 2. *q.* cxliii. *art.* 1. *dub.* 4. Armillam verb. *Perfessia*, Bannez 2. 2. *quest.* de dominio, Ledesmam de *matrim. quest.* xlv. *artic.* 5. *dub.* 2. Ioannem a S. Thomas 1. 2. *quest.* lxxxviii. *disput.* xxix. *art.* 9. Martinez *Tom. II. cap.* xxix. *quest.* 1v. Ioannem a Cruce in *sept. precept.* *quest.* 1. *artic.* 1. *dub.* 1. Henriquez *Lib. II. de matrim. cap.* xlii. Dianam *Part. II. tractat.* xviii.

XII. Vix definire valeo, quomam ex his tribus opinionibus probabilior sit. Quantum colligere potui, in hoc conveniunt, & con-

venire sane debent omnes, obligationis gravitatem in promissione omnino gratuita pendere ex intentione promissoris, qui, cum legislator privatus sit, libereque & spontanea onus assumat promissionis, potest gravem, vel levem obligationem sibi imponere. Nec probo quod docent Salmanticenses, in eisdem voluntate non esse, obligationem ex iustitia se devincere, nisi chirographo coram testibus, & notario promissionem firmet. Utique in foro exteriori haec necessaria sunt. Verum falsum existimo, non posse quilibet in foro interiori, & coram Deo debitum ex iustitia sibi imponere, quin opus habeat his signis exterioribus. Nec talis rerum naturas pervertit, quia transmutat debitum delicti in debitum iustitiae: sed ultra debitum ex fidelitate, sibi imponit debitum iustitiae. In genere quippe morum rerum naturas saepe ab intentione hominum pendere planum est.

XIII. Igitur, ut mea minima praesertim opinio, in qualibet promissione simplici, & propterea gratuita primum omnium spestanda est voluntas promissoris: & ex ea, atque ex re promissa, & ex conditione tum promittentis, tum promissarii, & ex aliis circumstantiis gravitas obligationis colligenda est. Omnis quippe questio in qua de peccato mortali agitur, periculose determinatur, nisi veritas expresse habeatur; ut inquit S. Thomas. Illud etiam mihi videtur probabilius, in simplici promissione verbis expresse, & omnino gratuita, raro homines se obligare ex iustitia, sed tantum ex quadam fidelitate, & honestate, ut ait Angelicus. Nec tantum onus, a voluntate dumtaxat promissoris procedens, eidem imponendum est, nisi expresse conflet de eiusdem voluntate. Ex circumstantiis ergo colligenda est gravitas istius obligationis.

C A P U T XXI.

De donationibus, earumque conditionibus.

I. **D**ONATIO EST LIBERALIS alienius rei traditio, quae dominium parit, & ius in re. Dicitur autem vel stricte liberalis, quae omne debitum excludit tum gratitudinis, tum iustitiae; vel liberalis lato modo, quatenus donator nullo utique iustitiae debito obstringitur, sed tamen titulo gratitudinis donat; & haec donatio antidotalis, seu remuneratoria nuncupatur.

II. Donatio alia realis, in rei traditione sita, qua donator re ipsa a se dominum ab-

dicat, & in alium transfert: alia verbalis, qua quis donat rem absentem; quae imperfecta donatio est, & potius promissio, seu non est perfecta donatio, usque dum donatarius rem non assequitur.

III. Rursus donatio dividitur in absolutam, & conditionatam. Illa perfecta est, omnemque conditionem excludit; haec imperfecta, quia conditionem annexam habet. Dividitur etiam in donationem inter vivos, & in donationem mortis causa. Donatio inter vivos transfert continuo dominium in donatarium, etiam vivente donatore. Donatio mortis causa ea est qua quis re ipsa nunc donat rem, sed post mortem possidendam. Quare, secuta dumtaxat morte donatoris, dominium acquirit donatarius. Donatio causa mortis ab homine etiam sano fieri potest; mortis tamen causa, & cum eiusdem mentione fiat oportet. Donatio inter vivos natura sua irrevocabilis est, exceptis paucis casibus, de quibus mox. Donatio mortis causa natura sua revocabilis est; ut habetur ff. de adimendis l. 4. ubi haec habetur. *In supremis enim dispositionibus haec regula dubio procul obinet, ut ambulatoria sit hominis voluntas usque ad extremum vitae spiritum.* Donator inter vivos cogi iuridice potest ad rei traditionem, secus donator mortis causa. Si donator reservavit sibi facultatem pro nutu disponendi; aut si donationis instrumentum donatario non dedit, sed apud se servavit, nullo exemplari tradito donatario, invalidam esse donationem docent graves & celebres Sbb. Disputant Doctores, num donationes causa mortis discrepent a dispositionibus testamentariis. Alii affirmant, negant alii. Sed haec disputationem tamquam nullius momenti praetereo.

IV. Quatuor conditiones necessariae sunt ad donationem. Prima est ex parte donatoris. Secunda spectat donatarium. Tertia afficit rem donatam. Quarta comprehendit formulas sine quibus caduca donatio est. Singulas expendam.

V. *Quaest. I. Quomodo donare valent?* Resp. Prima conditio ex parte donantis requirit potestatem donandi. Omnes autem qui liberam facultatem lege non ligatam habent disponendi de rebus suis, donare possunt. Plures lege prohibentur donare. Muti a natiuitate, & surdi simul, qui nec voce, nec scriptura exprimere propriam voluntatem queunt, donare prohibentur. Furiosi, qui mente carent, ebrii, ementes, & prodigi, quibus a iudice interdicta est, inepti sunt ad quamcumque donationem. Prohibentur quoque donare impuberes, nempe masculi ante 14. an-

nos, & puellae ante 12. Omnes personae ecclesiasticae rerum immobilium Ecclesiae, & mobilium quae servando servari valent, nihil donare possunt: immo nec pecuniam ad emenda immobilia destinatam solummodo debita solvenda sunt, donare interdicti sunt. Donatio pro quacumque causa illicita, quae lege prohibetur, ut pro adulterio, pro homicidio &c. nulla est; sicut & donatio militis facta concubinae. Rei lesae malefactoris, & haereticis, quorum bona sint addicta fisco, donare nequeunt. Nec uxores, infans maritus, nec filii familias inivitis parentibus donare valent, nisi habeant bona propria, ut castra vel quasi castra, & paraphernalia &c. de quibus liberam habeant administrationem.

VI. Clausales, quae omni dominio sunt destituti, donandi facultate carent. Clemens VIII. sua constitutione, data anno 1594. omnes Religiosorum claustralia donationes irritavit; nisi in Capitulo generali unanimo consensu, & Superiorum permisso probate fuerint. Urbanus VIII. Clementinam constitutionem confirmavit altera huius Bulla anno 1640. eamque declaravit. Praelati Regulares moderatas donationes in Monasterii utilitatem facere valent, iuxta propriarum legum praescriptum. Religiosi quoque officiales, ut procuratores, in bonum Monasterii aliquas elemosynas ex Superiorum permisso, & iusta occurrente causa, donationes facere interdum valent. Religiosi privati nullam ius donationem, five elemosynam erogare possunt; cum vestitum ipsi vi professionis suae habere pecunias sit.

VII. P. Carolus Billuart *Tom. II. diff.* 11. *artic.* 2. concedit Religiosi privatis de sibi collatis a parentibus, vel amicis, vel propria industria parvis facultatem donandi, & elemosynas largiendi, constitutione Urbani VIII. allegata. Verum praefatus Pontifex, non privatis, sed Praelatis, & officialibus Monasterii id concedit. Plura ibidem docet Auctor iste. Refert aliorum opiniones, quorum alii decessu decunt, alii duodecim aureos, alii duos vel tres aureos singulis mensibus, alii id remittunt arbitrio viri prudentis. Haec omnia refert P. Billuart, & probat, haec fieri posse & consuetudine, & iura, & ex tacita, vel expresse Praelati licentia. Laxa haec sunt, & absurda. Sacrificum pauperatatis, non donationum, non munerum, a Religiosis Deo postulat. Si plura de Religiosorum pauperatate cupis, lege duo opera nostra, nempe *Disciplina Apostolica* Mon-

stiam, & Defensionem Decretorum Concilii Tridentini &c.

VIII. Secunda conditio ex parte donatarii est, ut is aptus sit ad recipiendam donationem. Quomobrem tutores, & curatores capaces non sunt ad donationes recipiendas, factas a pupillis, & minoribus. Alicubi etiam prohibentur donationes que sunt Confessario a penitentibus, & que medicis, chirurgis, advocatis, procuratoribus offeruntur ab infirmis, & clientibus; ut refert Continuator Turnely. Sed leges istae in Gallia, Iesus alibi, locum habent.

IX. Tertia conditio est, ut res que donatur, non sit alicui perniciosa. Haec donatio facta in fraudem creditorum, nulla est. Disputant Auctores, utrum qui accipiunt similes donationes, teneantur ad restitutionem? Negant Molina Tom. II. disp. cccxxvii. Lessius Lib. II. cap. xx. Laymanus, Diana, & alii. Hanc opinionem damnavit Clerus Gallicanus anno 1700. Talis quippe donatio iniusta est tam ex parte dantis, quam ex parte accipientis. Ideo ad restitutionem obligant accipientem Sanctus Antonius II. Part. tit. 1. cap. XII. §. 27. Caietanus Tom. II. epist. tractat. iv. quest. iv. Pradus cap. xxxix. quest. v. num. 15. Sylvester verb. restitut. 3. quest. vi. Aragon, Salmanticenses, Continuator Turnely, & alii.

X. Quarta conditio formulas comprehendit necessarias ad donationis valorem. Requiritur primo acceptatio expressa. Secunda formalitas est traditio, que duplex est: altera realis, altera ficta. Realis est qua dominium tum directum, tum utile transferuntur in donatarium: ficta vero qua transferuntur dominium directum in donatarium; sed donator sibi retinet usufructum. Tertia formalitas est *insinuatio*, quia videlicet donationes in acta publica referuntur; cum omnium interitus ne donationes fiat occultae, & ignotae. Ad solemnitatem insinuationis requiritur ut donator ipse coram iudice compareat, suamque declare voluntatem. Plures aliae formalitates adhiberi solent iuxta diversitatem legum, que in foro dumtaxat exteriori vim habent, quatenus donatori, aut eius heredibus actionem prebent ad rescindendam donationem conclusis clausulis desultant. Donationes pecuniariae que brevi manu sunt, non indigent insinuatione. Donatio omnium bonorum invalida est; ut sancitur ff. de verb. oblig. l. stipulatio hoc modo. Quoniam tum donatores se privati facultate testandi: quod noxium Reipublicae reputatur. Ideo donationes huiusmodi,

si sunt causa mortis, valide sunt: quia haec nihil impediunt quominus donatores possint heredem instituire. Leges vero istae que nullam declarant donationem omnium bonorum tum praesentium, tum futurorum, obligant dumtaxat in foro exteriori, Iesus in interiori. Siquidem nulla apparet lex aut naturalis, aut divina que prohibeat omnium bonorum abdicationem; immo eam Evangelium consiluit, sequendi Christi IESU causa; dummodo tales donationes nemini damnatum inferant, nec creditoribus, nec filiis, alicuique qui ius habeant ad bona donata.

XI. Donationes inter coniuges iure communi nulla sunt ff. de donat. inter virum, & uxorem. l. 32. Quod ideo statutum asseritur, ne coniuges mutuo amore quo se prosequuntur, se ipsolent bonis suis cum damno filiorum. Retineri tamen bona donata valent, donec alter eorum donationem revocet. Validas eiusmodi donationes Auctores asserunt, si iuramento firmatae sint. Item morte donatoris valide evadunt, nisi in vita revocatae fuerint, & si bona donata tradita res ipsa ante mortem fuerint. Requiritur etiam ut donator ante donatarium moriatur. Alii quoque assignantur casus in quibus valide sunt inter coniuges donationes. Primo donatio remuneratoria valida est. Secundo quando Imperator donat Imperatrici. Tertio si donatio fiat ad reparandas aedes ruinosas. Quarto si donator non fiat pauper ex donatione; ut si coniux repudiet legatum in gratiam alterius coniugis, que succedat. Quinto, si donatarius ex donatione non fiat ditior; ut si maritus donet uxori ad eleemosynas erogandas. Sexto, si uxor donet marito ad aliquam dignitatem comparandam. Rursus coniuges mutuo sibi donare valent bona futura acquirenda.

XII. Donatio patris facta filio non emancipato invalida est, & ad nullum revocabilis: quia idem cum patre filius reputatur; nemo autem donare sibi potest. Valida tamen evadit aut patris morte, aut filii emancipatione. Valida quoque est, si filius sit naturalis, si donatio sit remuneratoria, si detur in dotem, aut filio eunti ad bellum. Cavendum patribus est ne quid uni filiorum donent cum prauidicio legitimae que debetur aliis filiis. Et omnes abstinere debent a donationibus profanis, factis ad fovendas pompas, luxum, & ambitionem, nullaque rationabili causa occurrente.

XIII. Quæst. II. Quas ob causas revocari donatio inter vivos valida, & acceptata possit. Resp. Tres assignantur commuiter cau-

se valide donationis revocandae. Prima est donatarii ingratitude ff. de revocat. donat. l. Propter ingratitude. Tum autem donatarius ingratus dicitur, si iniurias atroces in donatarium intulerit; si impias manus in eum extendit; si conditionem donationis adiectam violaverit, aut non impleverit; si dampnum bonis donatoris grave attulerit; si vitæ eiusdem periculum paraverit; si eum dem inopia pressum alere reculerit; si eam eiusdem uxore adulteraverit, aut eius filiam eiusdem uxore adulteraverit, aut eius filiam corrupit. Haec omnia tamen probari ante iudicem debent: & solum post iudicis sententiam rescindenda donatio est. Et si res donata tradita non fuerit, retineri a donatore potest, usque dum iudicis sententia revocata fuerit. Secunda revocanda donationis causa est proles noviter suscepta. Qui enim abique liberis, & sine fine eisdem habendi magnam bonorum partem donavit, si postea filios habuerit, vel quia uxor sterili fecunda evasit, vel quia matrimonium contrahit, censetur donasse hac conditione, nisi filii donatori nascantur. Neque enim praesumi potest alicui velle extraneos praefere suis propriis filiis: & colligitur ex C. de revocat.

donat. l. si nunquam 8. Quo in casu si revocatio facta fuerit, & filii obeant, non revivificat donatio: quia actio semel extincta, semper extincta manet. Tertia causa est, si donatio fit inofficiosa, videlicet contra pietatem paternam erga filios; ut si ledat ius legitimæ filijs debet. Si autem sit inofficiosa dumtaxat in re; tunc rescinditur tantum quoad illam portionem que ledit legitimam filijs. Si vero inofficiosa re, & consilio, seu, si animo nocendi filiis donatio facta fuerit extraneis, tota rescinditur. Secus, si donatio facta sit alijs iudicis, & descendentibus, vel Ecclesijs, & ad causas pias: tunc enim rescinditur dumtaxat quantum ad illam solam partem que dampnum intulit legitimæ filiorum. Haec tamen revocatio locum post parentum mortem fit: quia tum solum legitimæ filijs debetur.

XIV. De donatione mortis causa iam dictum est, eam esse natura ius revocabilem. Dupliciter fieri haec donatio potest. Primo absolute, quando, nullo instante mortis periculo, donas aliquid post mortem tradendum. Secundo conditionate, si mors sequatur: quo in casu, morte non secuta, evanescit donatio.

DISSERTATIO V.

DE TESTAMENTIS, ET ULTIMIS VOLUNTATIBUS.

PRÆLOQUIUM.

UM inter gratuitos contractus testamenta locum occupent, instituti nostri potius postulat ut pauca saltem de iisdem differamus. Argumentum istud ad scitos potissimum attinet, qui ingenia volumina, ut illud illustrent, ediderunt. Vix in foro civili alia occurrunt argumenta, que tam uberiam disputandi, & vitiligandi materiam, ac ultimam voluntatum dispositiones, testamenta, legata, & codicilli. Haec iudicum ingenia continenter torquent, advocatorum cremenas implent, & litigantium animos vexant, excruciantque. Id vero ut plurimum in causa est, quod negotium hoc gravissimum in extremam vitam tempore relicto testatores soleant, quod est prout impetivum, atque permoletum. Animadvertit percerlebis elapsi tuculi Theologus Ioannes a S. Thoma in sua exquisita *Methodo adjuvandi moribundos* cap. III. inter cetera praestigia, quibus demon homines seducit, hoc unum esse, quod scilicet testamentum condere sit officium letalis infirmitatis temporis reservatum. Non pauci, inquit, peccant in materia tam gravi peccato negligentia, que illos postea plurimum turbat, & affligit, quod de his non disposuerint, cum integro essent valetudine, & iudicii, dum cogitant id se de die in diem dixisse, existimantes se illico morituros, ubi testamentum considerint. Debent